

**TURUN
YLIOPISTO**

Betonista rakennettu sivistys

kulttuurilaitosrakentaminen esimerkkeinä Satakunnan Museo ja
Porin kirjasto-työväenopisto

Helene Kaarnametsä

Pro gradu –tutkielma

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma,

maisemantutkimuksen oppiaine

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma,
maisemantutkimuksen oppiaine

Helene Kaarnametsä

Betonista rakennettu sivistys. Kulttuurilaitosrakentaminen esimerkkeinä Satakunnan Museo ja Porin kirjasto-työväenopisto.

55 sivua

1970-luvun Porissa rakennettiin voimalla sivistystä ja hyvinvointia. Soveltavan pro gradu -tutkielmani artikkeliosuus *Betonista rakennettu sivistys* käsittelee porilaista kulttuurirakentamista. Esimerkkikohteina toimivat vuonna 1973 valmistunut Satakunnan Museo ja vuonna 1976 valmistunut Porin kirjasto-työväenopisto.

Tutkin rakennetun ympäristön muutosta myös työskennellessäni Porin ruutukaavakeskustan modernin rakennusperinnön inventointihankkeessa vuosina 2017-2019. Opinnäytteeni soveltavana osuutena toimivat tuolloin toteutettu inventointi sekä siitä laadittu raportti *Porin ruutukaavakeskusta. Modernin rakennusperinnön inventointi*¹.

1970-luku osoittautui inventoinnin aikana porilaisen kulttuurirakentamisen kultakaudeksi. Kaupungissa toteutettiin kunnianhimoisen rakennusohjelman myötä peräti neljä merkittävää kulttuurilaitoshanketta: Satakunnan Museon uudisrakennus (1971-1973), teatterin peruskorjaus ja laajennus (1971-1974), kirjasto-työväenopiston uudisrakennus (1973-1976) ja pakkahuoneen muutos taidemuseoksi (1977-1981).

Julkinen rakentaminen oli voimissaan, kun hyvinvointivaltiota kehitettiin, teollisuuskaupunki kasvoi ja elintaso nousi. Julkisten rakennusten suunnittelusta vastasivat usein kaupungin talonsuunnittelun arkkitehdit.

Tämä inventointihankkeen tavoin modernia rakennusperintöä käsittelevä artikkeli liittyy tarpeeseen ymmärtää nykyisen kaupunkikuvan syntyyn johtaneita syitä paremmin. Halusin selkeyttää asiayhteyttä ajan ja arkkitehtuurin välillä tutkimalla kahta sangen pitkäaikaista rakennushanketta ja niiden tuloksena syntyneitä rakennuksia tavalla, johon mittavassa inventointihankkeessa ei ollut mahdollisuutta.

Tutkielmani on luonteeltaan aineistolähtöinen laadullinen tutkimus. Artikkelin tutkimusaineistoon ovat kuuluneet inventointihankkeessa kerätyn aineiston lisäksi kaupungin palveluksessa 1970-luvulla työskennelleiden arkkitehtien haastattelut, museon ja kirjasto-työväenopiston rakennuksiin liittyvät arkistoaineistot sekä lehtiartikkelit.

Avainsanat: arkkitehtuuri, betonirakennukset, julkiset rakennukset, kirjastot, kulttuurilaitokset, modernismi, museorakennukset, rakennushankkeet, rakennussuunnittelu

---

¹ Kaarnametsä, Helene & Nummelin, Liisa & Rosendahl, Suvi: Porin ruutukaavakeskusta. Modernin rakennusperinnön inventointi. Porin kaupunkisuunnittelu ja Satakunnan Museo 2019.
https://cms.pori.fi/uploads/sites/7/2022/11/inventointi_ruutukaavakeskusta_22102019_netti.pdf

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuskohde	5
1.2	Tutkimuskysymykset	6
1.3	Artikkelin tutkimusaineisto	6
2	Yhteinen unelma	7
2.1	Pyrkimys kansansivistykseen	7
2.2	Satakunnan Museo 1888-1973	7
2.3	Kirjasto 1858-1976	13
2.4	Työväenopisto 1917-1976	16
3	Hyvinvointia rakentamassa	19
3.1	Kaupunkikuva muuttuu	19
3.2	Ajan aatteista ja arkkitehtuurista	22
3.3	Modernin materiaalit	25
3.4	Esimerkkejä suomalaisista 1970-luvun kulttuurilaitoksista	26
4	Haaveista toteutukseen	32
4.1	Kulttuuritoimen rakennusohjelma	32
4.2	Satakunnan Museo	32
4.3	Kirjasto-työväenopisto	39
5	Lopuksi	47
	Lähteet	49

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskohde

Valtaosa rakennusperinnöstä on modernia ². Kiinnostukseni 1970-luvun julkiseen arkkitehtuuriin kehittyi työskennellessäni projektitutkijana Porin kaupunkisuunnittelun ja Satakunnan Museon toteuttamassa modernin rakennusperinnön inventointihankkeessa, jossa inventoimme Porin ruutukaavakeskustan kaupunginosaan I-V vuosina 1930-1990 valmistuneet rakennukset.

Inventoinnin tarkoituksena oli kerätä ja välittää ajantasaista tietoa Porin keskustan modernista rakennuskannasta ja siihen liittyvistä arvoista. Inventointi tehtiin palvelemaan kaavoitusta, rakennusvalvontaa ja alueellisen vastuumuseon ohjaustyötä. Hankkeessa työskenteli osan aikaa myös toinen projektitutkija, joka inventoi pääosin IV kaupunginosan rakennuksia. Vuosina 2017-2019 toteutetun, yli 160 kohdetta käsittäneen asemakaavatasoisen inventoinnin hankeraportti valmistui vuonna 2019.

Selvityksessä kävi ilmi, että sodan jälkeen valmistuneet rakennukset muodostivat ehdottoman leijonanosan myös Porin keskustan rakennuskannasta ja että huomiota herättävän suuri osa kaupungin julkisista rakennuksista oli valmistunut nimenomaan 1970-luvulla.

Tämän artikkelin luku *Yhteinen unelma* käsittelee hankkeessa inventoitujen Satakunnan Museon ja Porin kirjasto-työväenopiston vaiheita sekä uudisrakennusten tarpeesta kirvonneita, ajoittain värikkäitäkin kannanottoja. Museo ja kirjasto oli pitkään tarkoitus sijoittaa yhteiseen uudisrakennukseen. Historiallisten vaiheiden osuus laajeni artikkelissani odottamattoman suureksi aineiston kiinnostavuuden takia.

Hyvinvointia rakentamassa kuvaa aikakauden suunnitteluperiaatteita ja ominaispiirteitä myös suhteessa maan muihin 1970-luvulla toteutettuihin kulttuurilaitoksiin. Esiin nousevat yhteiskunnalliseen kehitykseen liittyvät pyrkimykset, jotka uudistivat kaupunkia ja sen rakentamista. *Haaveista toteutukseen* kertoo miten ja millaisina vuosikymmeniä kestäneet rakennushankkeet lopulta toteutettiin.

---

² Museoviraston Modernin rakennusperinnön toimintaohjelma 2023-2026.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksiäni ovat

Millaisten vaiheiden kautta Satakunnan Museo ja kirjasto-työväenopisto toteutettiin?

Millaisia ihanteita ja pyrkimyksiä 1970-luvun kaupunki- ja rakennussuunnitteluun liittyi? Miten ne vaikuttivat Satakunnan Museon ja Porin kirjasto-työväenopiston toteutukseen?

Millaisen muodon uudisrakennukset saivat?

1.3 Artikkelin tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona on toiminut inventointihankkeen aikana kerätty aineisto. Museon ja kirjasto-työväenopiston aiempia vaiheita käsittelevän artikkeliluvun aineistoon ovat kuuluneet myös rakennushankkeita käsitelleet lehtiartikkelit sekä Satakunnan Museon ja kirjasto-työväenopiston omat arkistot lausuntoineen, pöytäkirjoineen ja arkistokuvineen.

Uudisrakennuksia käsittelevän luvun tutkimusaineistona toimivat hankkeessa kerättyjen rakennuspiirustusten, työselitysten ja valokuvien ohella tekemäni haastattelut. Haastattelin Porin kaupungin palveluksessa 1970-luvulla työskennelleitä arkkitehteja Satakunnan Museon rakennustutkija Liisa Nummelinin laatimien kysymysten pohjalta. Nämä teemahaastattelut tarjosivat kiinnostavan ajankuvan lisäksi Porin rakentumiseen liittyvää tietoa, jota ei enää olisi mahdollista saada.

Tärkeän osan tutkimuskirjallisuudesta muodostivat rakennushistoriaselvitykset ja rakennusinventoinnit. Muu tutkimuskirjallisuus käsitti mm. moderniin arkkitehtuuriin ja muistiorganisaatioihin liittyviä julkaisuja.

2 Yhteinen unelma

2.1 Pyrkimys kansansivistykseen

Museon ja kirjaston synty olivat osa 1800-luvun yhteiskunnallista muutosta. Vuonna 1907 Kuopioon valmistunut museo- ja kirjastorakennus oli maan ensimmäinen muistiorganisaatiot yhdistänyt uudisrakennus ³.

Porin Anniskeluyhtiö päätti antaa 2000 markkaa vuonna 1883 kansankirjaston ja lukusalin rakentamista varten – ja tuli näin perustaneeksi kaupungin kirjasto- ja museotalorahaston ⁴. Kilpailu Porin kirjasto- ja museotalon suunnittelusta julistettiin vuonna 1893. Kilpailun tulosta ei kuitenkaan pidetty tyydyttävänä. Tyyliltään ehdotukset edustivat ”meillä yleensä sekä useimmissa yksityisissä että valtion rakennuksissa käytettyä renässanssi-lajia, mitään omatakeisempaa tyylin käyttämistä ei niissä esiintynyt.” ⁵ Rakentamiseen ei siis ryhdytty, mutta kaupunki osti tulevaa kirjasto- ja museotaloa varten tontin Raatihuoneenpuiston laidalta, hotelli Otavan vierestä ⁶. Tontin sijainti oli kulttuurirakennukselle ihanteellinen: Porin teatteri valmistui sen pohjoisreunalle seuraavana vuonna. ⁷

2.2 Satakunnan Museo 1888-1973

Yhdysvaltalainen kaupunkisuunnittelija ja historioitsija Lewis Mumford totesi teoksessaan Kaupunkikulttuuri: ”Mikäli kaupungista ei ole tarkoitus tehdä sekasotkuista roskaläjää, on säilyttämisen ja varastoimisen tehtävät uskottava museolle.” Hänen mukaansa museon tehtävä oli erottaa elämän muistomerkit siitä kulttuurista, joka ne oli alun perin tuottanut. ⁸

Satakunnan Museo perustettiin vuonna 1888 Porin Suomalaisen Seuran toimesta keräämään Satakunnan maakunnan kulttuurihistorian esineellistä jäämistöä ⁹. Museolle kerättyä ja lahjoitettua esineistöä säilytettiin aluksi museon intendentin asunnossa, Porin ruotsalaisen alkeisopiston juhlasalissa ja yksityishenkilöiltä vuokratuissa huoneissa. Museo siirtyi Porin

---

³ Vartola 2009.

⁴ Granfors 1959, 23.

⁵ Kilpailu Porin kirjasto- ja museorakennusta varten. Suomen teollisuuslehti 8/1894, 88-92.

⁶ Saarinen 1972, 766.

⁷ Porin teatterin verkkosivut.

⁸ Mumford 1949, 371.

⁹ Museolautakunnan lausunto 20.2.1969.

kaupungin omistukseen vuonna 1899, kun museon perustajat eivät kyenneet enää vastaamaan nopeasti kasvavan kokoelman säilytyksestä tai kehityksestä.¹⁰

Vuonna 1900 kirjasto-museotalon rakentamiseksi asetettu komitea ehdotti tilaohjelmaan sisällytettäväksi myös ”pienehköä paloasemaa”. Luonnokset uutta taloa varten päätettiin antaa professori Nyströmin¹¹ tehtäväksi.¹² Tästä suunnitelmasta luovuttiin vuonna 1904, kun kaupunginvaltuustolle ehdotettiin raatihuoneen laajentamista sen molemmin puolin sijoitettavilla siipiosilla ja museon, kansankirjaston sekä lukusalin sijoittamista niihin.¹³

Museon kokoelmat oli siirretty vuonna 1903 kaupungin vuokraaman Iltaman talon alakertaan, nykyisen kirjaston tontille. Talo sai nimensä rakennuksessa aiemmin toimineesta hotelli Iltamasta.¹⁴ ”Ja toivottavasti tähän siirtoon päättyy vihdoinkin Satakunnan museon kulkurielämä omaa rakennustaan odottamaan”, toivoi museota hoitanut Matti Kauppinen artikkelissaan Porin eli Satakunnan Museo¹⁵.

Muutamia vuosia vuotta myöhemmin suunniteltiin kuitenkin jo Hallituskadun ja Isolinnankadun kulmassa sijaitsevan Nevanderin talon ostamista museota varten. Kiinteistön ostoon olisi tarvittu vain runsas kolmannes museo- ja kirjastotalorahaston varoista, ja tontilla olisi ollut tilaa myös lisärakentamiselle. Kaupunginvaltuusto päätti siitä huolimatta jatkaa rahaston kartuttamista uuden talon rakentamiseksi. Rahasto menetti sittemmin suuren osan arvostaan ensimmäisen maailmansodan aikaisessa inflaatiossa.¹⁶

Kaupunki osti vuosisadan alussa vuokraamansa Iltaman tontin rakennuksineen vuonna 1921¹⁷. Näin kirjasto-työväenopiston nykyinen tontti siirtyi kaupungin omistukseen. Valtionarkeologi Julius Ailio laati 1920-luvun alkupuolella suunnitelman Iltaman talon laajentamiseksi ja korjaamiseksi museon johtokunnan pyynnöstä.¹⁸ Ailiota eivät tilat miellyttäneet:

---

¹⁰ Kauppinen 1907, 5.

¹¹ Artikkelissa ei mainita professori Nyströmin etunimeä, mutta todennäköisesti kyseessä on arkkitehti Gustaf Nyström, joka suunnitellut mm. Valtionarkiston ja Säätöytalon. Nyströmiä nimitetään Arkkitehtuurimuseon verkkosivuilla akateemisen uusrenessanssin viimeiseksi merkittäväksi edustajaksi Suomessa.

¹² Kaupunkimme kirjastotalokysymys. Satakunnan Kansa 29.4.1922.

¹³ Kaupunkimme kirjastotalokysymys. Satakunnan Kansa 29.4.1922.

¹⁴ Satakunnan Museon verkkosivut.

¹⁵ Kauppinen 1920, 55.

¹⁶ Museolautakunnan lausunto 1.3.1960.

¹⁷ Tuulikki Kiilo Iltaman talosta Mu Pori o kaunis -verkkosivustolla.

¹⁸ Porin kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 3.

Sijaiten yhdessä jonossa melkein maan tasalla ja ollen hämäränlaisia, tekevät huoneet, jotka alkuaan ovat aiotut savenvalajan verstassuojiksi, jokseenkin ikävän vaikutuksen.

Myös Satakunnan Kilta esitti kaupunginvaltuustolle mielipiteensä museon oloista:

Kaiken monumentaalisen tai ympäristössään huomattavan sävyn antaminen museolle on näissä oloissa aivan mahdotonta.

Ailio kannattikin uuden kirjasto-museotalon rakentamista uudelle paikalle:

Omasta puolestani soisin, että museo tulisi monumenttaaliseseen rakennukseen, mielellään yhdessä kirjaston kanssa, ja julkiselle paikalle, niinkuin tällaisen kulttuurilaitoksen luonne vaatisi ja jommoinen olisi Porille yhtenä kaunistuksena.
19

Museon johtokunta kannatti Ailion ajatusta uudesta, monumentaalisesta ja ”suurpiirteisestä” museotalosta lämpimästi. Se toivoi hankkeen toteuttamista ”niin pian kuin vain tämä ajatus voidaan taloudellisesti toteuttaa Porin kaupungin veronmaksajia sen takia liikaa rasittamatta”. Johtokunta toivoi niin ikään, että kaupunki vähitellen, jotta kirjasto- ja museotalorahaston varat olisivat aikanaan käytettävissä, ryhtyisi maksamaan tästä rahastosta ottamiaan lainoja.²⁰ Myös henkilöstömuutoksia oli tulossa: museonjohtaja oli yli 80-vuotias. Eräänä vaihtoehtona esitettiin työväenopiston ja museon johtajuuden yhdistämistä, koska työväenopisto toimi vain osan vuotta iltaisin ja näin sen johtaja voisi ”muun aikansa kokonaan omistaa museon hoidolle”.²¹

Kirjasto-museotaloa varten oli siis jo olemassa Teatteritaloyhdistykseltä ostettu tontti²². Koska kaupungilla ei kuitenkaan ollut voimavaroja näin mittavaan uudisrakennushankkeeseen, laati museoarkkitehtina tunnettu A.W. Rancken Ailion ohjeiden mukaan luonnoksia Iltaman tontille sijoitettavaa, mutta uutta museohuoneistoa varten. Museon mahdollinen laajennus osoitettiin samalla tontilla toimineen kirjaston paikalle.²³

Museolautakunta totesi Satakunnan museon uudelleenjärjestämiskysymys -julkaisussa vuonna 1924 kulttuurivirtausten suosineen Euroopan maissa yleisten kirjastojen ja museoiden rakentamista toistensa yhteyteen. Julkaisun mukaan museossa olisi tarpeen kehittää myös taidemuseo-osastoa, koska ”varsinaisesta taidekeskuksesta varsin etäällä olevassa” Porissa

¹⁹ Julkaisu Satakunnan museon uudelleenjärjestämiskysymys 1924.

²⁰ Satakunnan Museon uudelleenjärjestämiskysymys. Lalli 26.8.1926.

²¹ Satakunnan Museon johto ja vastainen järjestely. Satakunnan Kansa 17.8.1924.

²² Saarinen 1972, 766.

²³ Satakunnan Kansa 17.8.1924.

uutta taidetta kokoavalla museolla koettiin olevan sangen suuren merkityksen. Joka tapauksessa museolautakunnan toivomus oli, että ”ainakin jo kolmen neljän vuoden perästä voidaan ryhtyä rakentamaan Satakunnan museolle uutta, tarkoitustaan vastaavaa rakennusta.”²⁴ Pari vuotta myöhemmin Rancken piirsikin luonnoksen Iltaman tontin sijaan hotelli Otavan ja teatterin väliselle kulmatontille sijoitettavasta monumentaalaisesta museorakennuksesta²⁵. Molemmat Ranckenin suunnitelmat jäivät toteutumatta.

Vuonna 1927 Arkkitehti -lehti kirjoitti Satakunnan Museon olevan todellisen aarreaitan. Aarteita vain oli artikkelin mukaan liian paljon suhteessa käytössä oleviin tiloihin, joihin sijoitetut kokoelmat olivat maan kolmanneksi suurimmat.²⁶ Samana vuonna myös Satakunnan Kansassa vaadittiin: ”Satakunnan museolle on rakennettava oma talo!”²⁷. 1930-luvun alussa esitettiin tilanpuutteen väliaikaisratkaisuksi niin ikään Iltaman tontilla toimineiden koulujen siirtoa muualle, mutta teollisuuskoululle, poikain ammattikoululle ja yleiselle ammattilaiskoululle ei löytynyt korvaavia tiloja²⁸. Suomen Kuvalehdessä katsottiin, että ajanmukaiseen rakennukseen sijoitettuna Satakunnan Museo nousisi sille kuuluvaan arvoon²⁹, mutta nykytilassaan museo oli vain ”ahdas ja pimeä muinaisesineitten varastopaikka”³⁰.

Suomen valtio lahjoitti museolle entisen lääninsairaalan rakennukset Isolinnankadun varrelta vastalahjana kaupungin huomattavista maa-alueuovutuksista vuonna 1937³¹. Kaupunginarkkitehti Jaakko Laaksovirran suunnitelma sairaalan muuttamiseen museoksi valmistui vuonna 1939. Hanke kuitenkin kariutui toisen maailmansodan myötä.³² Kun puolustuslaitos otti sairaalan rakennukset käyttöönsä, ehdotettiin jälleen uuden, sekä museon että kirjaston toiminnot yhdistävän talon rakentamista sille varatulle tontille.³³

Museolautakunnan mielestä sairaalan tontin sijainti olisi joka tapauksessa ollut ”mahdollisimman epäedullinen semmoista julkista rakennusta varten, jommoinen museotalon olisi oltava”. Lautakunta ehdotti tontin myymistä ja rahojen sijoittamista uuden museotalon

---

²⁴ Satakunnan museon uudelleenjärjestämiskysymys 1924.

²⁵ Museolautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle 1.3.1960.

²⁶ Huonekalututkimuksia Länsi-Suomen rannikkoseuduissa. Arkkitehti 9/1927.

²⁷ Satakunnan museolle on rakennettava oma talo. Satakunnan Kansa 25.5.1927.

²⁸ Tilanahtaus Satakunnan museossa käy yhä huutavammaksi. Satakunnan Kansa 8.3.1931.

²⁹ Satakunnan Museo. Suomen Kuvalehti 14.1.1933.

³⁰ Satakunnan museon huoneistokysymys on vaikea ratkaista. Satakunnan Kansa 25.4.1931.

³¹ Uusi vaihe Satakunnan museon rakennuskysymyksessä. Satakunnan Kansa 29.4.1939.

³² Satakunnan Museo 50-vuotias. Entinen Porin sairaala museorakennukseksi. Helsingin Sanomat 15.3.1938.

³³ Porin kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4.

rakentamiseen Otavan ja teatterin väliin. Oli käynyt ilmi, että sekä museo että kirjasto eivät tontille mahtuisi.³⁴

1940-luvun lopussa neuvoteltiin Junnelius-palatsin eli nykyisen kaupungintalon ostamisesta museoksi, ja 1950-luvulla esitettiin puolestaan raatihuoneen ottamista museokäyttöön³⁵.

Yksityisessä omistuksessa olleen Junnelius-palatsin loisteliaan sisustusarkkitehtuurin katsottiin sopivan hyvin museon säätyläiskokoelmille, mutta vaikeasti kansatieteellisten kokoelmien esittelyyn. Museon ei myöskään katsottu tarvitsevan palatsin korkeita huoneita, toisin kuin ”esim. kirjaston”.³⁶

Tiedotusvälineissä otettiin nyt myös kansallisella tasolla kantaa museon ahdinkoon. Vuonna 1953 Suomen Kuvalehden aukeaman aiheena oli ”Satakunnan Museo – unohtunut kulttuurilaitos”³⁷. Vuonna 1958 Helsingin Sanomat puolestaan otsikoi artikkelinsa ”Suurmuseo suojattomana”, kun museon ja kirjaston käytössä olleelle Iltaman tontille kaavailtiin kaupungin uutta virastotaloa. Kirjasto oli määrä sijoittaa tulevaan virastotaloon, mutta museolle siinä ei ollut tilaa. Museon ja kirjaston käytössä olevat rakennukset oli tarkoitus purkaa tontilta joka tapauksessa.³⁸

Museon sijoittaminen entisen lääninsairaalan tontille nousi uudelleen esiin. Tilantarve olisi kuitenkin edellyttänyt peräti kuusikerroksista osaa Isolinnankadun varrelle, jolloin olevia rakennuksia ei olisi voinut sisällyttää suunnitelmaan. Myöskään sijaintia ei pidetty sopivana. Museolautakunta totesi 1960-luvulle tultaessa muiden rakennushankkeiden ohittavan aina museotalon, ja piti kaupunginhallitukselle osoittamassaan lausunnossa kaupungin rakennushankkeeseen kohdistuvaa ”periaatteellista myönteistä kantaa melkein kyynillisenä”.³⁹

Muinaistieteellisen toimikunnan arkkitehti ja Suomen Museoliiton neuvotteleva arkkitehti Esko Järventaus laati museolautakunnalle eri sijoitusvaihtoehtoja käsitelleen lausunnon otsikolla ”Porin raatihuoneen muuttaminen museoksi ja muut vaihtoehdot museokysymyksen ratkaisemiseksi” vuonna 1960. Hän piti tärkeänä sekä raatihuoneen että uutena ehdokkaana esiin nousseen pakkahuoneen eli nykyisen taidemuseon rakennusten säilyttämistä, ja pohti

---

³⁴ Uusi vaihe Satakunnan museon rakennuskysymyksessä. Satakunnan Kansa 29.4.1939.

³⁵ Porin kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4.

³⁶ Museolautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle 1.3.1960.

³⁷ Ihatsu 2018, 21.

³⁸ Suurmuseo suojattomana. Helsingin Sanomat 30.3.1958.

³⁹ Museolautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle 1.3.1960.

myös mahdollisuutta niiden rakenteelliseen yhdistämiseen. Järventaus ei kuitenkaan katsonut kummankaan rakennuksen ratkaisevan Satakunnan Museon huoneistokysymystä.

Lääninsairaalan hän epäili nousseen vaihtoehdoksi ”aikaan, jolloin katsottiin mikä tahansa vanha rakennus museotarkoitukseen sopivaksi”. Junneliuksen palatsia Järventaus piti huonoimpana vaihtoehtona museoksi. ”Tämänlaatuinen arkkitehtuuri tulee ennen pitkää saamaan osakseen enemmän arvonantoa kuin meidän päivinämme”, hän ennusti. Esillä olleista vaihtoehdoista parhaana Järventaus piti uuden museorakennuksen rakentamista nk. kirjastotalotontille ja Porin kaupungin historiaan liittyvän pysyväisnäyttelyn sijoittamista raatihuoneelle.⁴⁰

Museonjohtaja Unto Salo laati muistion uuden museotalon suunnittelusta ja rakentamisesta kaupunginvaltuustoa varten vuonna 1966 ja totesi museorakennuksen olleen jo vuosikymmenten ajan tarkoitukseensa sopimaton: se oli kylmä ja palonarka. Talossa oli 16 lämmitettävää uunia, puinen välipohja ja yli-ikäiset sähköjohdot. Kahdessa kerroksessa oli ”täyteen ahdettua” näyttelytilaa noin 400 neliometriä. Varastotiloja oli hankittu mm. Liinaharjan kartanon talli- ja navettarakennuksesta. Museo ei voinut toimia tiloissa museotyön vaatimusten mukaisesti – se oli vain ”katselukelpoinen varasto”. Tämä ”hiekkään kätketyn aarten kaltainen” museo ei pystynyt tarjoamaan kouluille, kansansivistystyölle tai taiteenharrastukselle niitä kulttuuripalveluksia, joihin se kokoelmiensa vuoksi olisi kyennyt. ”Tältä kannalta nykyinen olotila on kulttuuripoliittisten mahdollisuuksien tuhlausta”, Salo totesi.⁴¹

Tämän jälkeen museolautakunta totesi, ettei mikään oleva rakennus täytä museon erityisvaatimuksia edes perinpohjaisesti korjattuna. Uuden maakuntamuseon rakentamista perusteltiin myös Porin merkityksellä kaavaillun Satakunnan läänin pääkaupunkina – kaupunkina, joka kasvaa ja uudistuu. Museolautakunta esitti kaupunginvaltuustolle uuden museorakennuksen rakentamista laatimansa tilaohjelman mukaan. Valtuusto hyväksyi ehdotuksen.⁴²

Porin entisen kaupunginjohtajan Heikki Kosken mukaan rakennuspäätöstä joudutti lopulta museon sijainti tontilla, jolle oli tarkoitus rakentaa myöhemmin kaupungin kulttuuritoimen

---

⁴⁰ Arkkitehti Esko Järventauksen lausunto museolautakunnalle 6.11.1960.

⁴¹ Porin kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4.

⁴² Porin kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4.

ykköshanke: uusi kirjasto-työväenopisto ⁴³. Satakunnan Museo toimi lopulta Iltaman talossa lähes 70 vuoden ajan, aina nykyisen museorakennuksen valmistumiseen saakka.

2.3 Kirjasto 1858-1976

Kirjastoliikkeen perustana olivat kasvatusoptimismi ja usko ihmisen haluun kehittyä. Yhteiskunnan oli tarjottava tähän tasa-arvoinen mahdollisuus: kirjaston tuli palvella ilmaiseksi kaikkia ikään, säätyyn, varallisuuteen tai mielipiteisiin katsomatta. ⁴⁴

Porin ensimmäinen, vuonna 1858 von Schantzin veljesten Aittaluotoon perustama kirjasto oli yksityinen. von Schantzit lahjoittivat lainastonsa kirjat Porin maa- ja kaupunkiseurakunnalle viisi vuotta myöhemmin ⁴⁵. Porin Kaupungin Sanomat kirjoitti vuonna 1861 kirjaston merkityksestä kansansivistyksen kohottajana tunteikkaasti:

Moni lapsikin, jolla muutoin on kehno ruumiin rawinto ja werho, ei anna kowimman pakkasenkään itsiänsä pidättää siellä käymästä etsimässä sielun rawintoa. ⁴⁶

Kaupungin kansankirjasto, joka oli sijoitettu aluksi nk. vanhalle kansakoululle Isolinnankadulle, annettiin vuonna 1875 kansakoulun johtokunnan huostaan ⁴⁷.

Kirjastonhoitajaksi palkattiin myöhemmin museon intendenttinä toiminut kansakoulunopettaja Matti Kauppinen, jonka tehtävänä oli uudelleenjärjestää kirjaston toiminta. ”Pitkä on ollut yö, jonka tämä kirjasto on levähtänyt, mutta ompa nyt vihdoinkin nouseva päivä hänelle valkenemassa”, iloittiin Satakunta-lehdessä. ⁴⁸

Porin ensimmäinen lukusali perustettiin viinaverorahoilla vuonna 1877 Uuden torin, nykyisen Kauppatorin laidalle. ”Samoin kuin kansakoulu, on tämäkin laitos vapaasti ja maksuttomasti yleisön käytettävänä ikään, säätyyn tai sukupuoleen katsomatta”, kirjoitti Björneborgs Tidning kaupungin tukemasta lukusalista. ⁴⁹

Kirjaston siirryttyä toiselle kansakoululle Länsipuistoon huomautti kirjastonhoitaja sunnuntaiaukiolon houkutelleen väkeä ilman pilaantumiseen saakka. Lainausta ei voitu

---

⁴³ Ihatsu 2018, 22.

⁴⁴ Vatanen 2009, 224.

⁴⁵ Porin kirjastotoimenjohtajan Asko Hurstin haastattelu.

⁴⁶ Granfors 1959, 11.

⁴⁷ Vidbäck 1960, 57.

⁴⁸ Granfors 1959, 18.

⁴⁹ Granfors 1959, 19-20.

kuitenkaan järjestää arki-iltoina, koska koulunkäynti kesti viiteen saakka.⁵⁰ Kirjaston ja lukusalin muutettua yhteisiin tiloihin nk. Luvian palatsiin Eteläpuiston ja Itäpuiston kulmaan tiloja voitiin pitää avoinna jo kolme kertaa viikossa, ja luettavina oli peräti 50 suomenkielistä ja yhdeksän ruotsinkielistä lehteä.⁵¹ Tämä oli suhteessa siihen, että väestölaskennan mukaan noin joka viides porilainen oli ruotsinkielinen. Hallintokielenä suomea käytettiin kuitenkin vain kansakoulujen johtokunnassa ja vaivaishoitolautakunnassa.⁵²

”Missään eivät kirjastot vaikuta niin paljon kuin siellä, missä asunnot ovat vierekkäin”, kirjoitti kansanvalistaja A.A. Granfelt⁵³. Kirjasto siirtyi nykyiselle paikalleen nk. Iltaman tontille ensimmäisen kerran vuonna 1904, pian samaan pihapiiriin muuttaneen Satakunnan Museon jälkeen⁵⁴. Kansankirjasto ja lukusali saivat käyttöönsä tilavat, sähkövalaistuksella varustetut huoneet⁵⁵. Kirjaston lastenosasto avattiin vuonna 1908⁵⁶.

Kirjasto muutti 1910-luvulla väliaikaisesti ensin Eteläpuistoon ja sen jälkeen Länsipuistoon,⁵⁷ jossa myös kansakouluna toimineen Gladen talon lukusali oli kirjaston toimintakertomuksen mukaan kooltaan riittävä, ”mutta perin ikävä muistuttaen enemmän vanhaa latoa kuin viihtyisää lukuhuonetta”⁵⁸.

1910-luku merkitsi kirjastoalan ammatillistumista ja alan kehitys alkoi kaupungeista. Kaupungissa sijaitsevan kirjaston uudistamista pidettiin paikallispalvelun kehittämisenä.⁵⁹ Kirjastoista tuli kunnallisia vuonna 1913, jonka jälkeen kansankirjaston ja lukusalin nimi muutettiin kaupunginkirjastoksi⁶⁰. Kaupunginkirjaston menot katettiin tästedes kaupungin varoista, kun tähän saakka rahoitus oli saatu suurelta osin Porin anniskeluyhtiöltä⁶¹.

Talohanke oli edelleen vireillä⁶². Jo 1800-luvun Yhdysvalloissa syntyneen Public Library Movementin puheenvuoroissa kirjastot nähtiin kansan menestyksen ja sivistystason symbolina. Laadukkaan kirjastoarkkitehtuurin katsottiin edistävän julkisten kirjastojen

---

⁵⁰ Granfors 1959, 22.

⁵¹ Granfors 1959, 27.

⁵² Saarinen 1972, 570.

⁵³ Vatanen 2009, 251.

⁵⁴ Asko Hurstin haastattelu.

⁵⁵ Granfors 1959, 37.

⁵⁶ Vidbäck 1960, 57.

⁵⁷ Tuulikki Kiilo Iltaman talosta Mu Pori o kaunis -verkkosivustolla.

⁵⁸ Granfors 1959, 37.

⁵⁹ Vatanen 2009, 251.

⁶⁰ Granfors 1959, 37 ja Mäkinen 2009, 387.

⁶¹ Kirjastotoimenjohtaja Asko Hurstin haastattelu.

⁶² Vatanen 2009, 252.

tehtävää lukutaidon, sivistysmyönteisyyden ja yhteisen kansallisen kulttuurin vahvistamisessa.⁶³ Helsingin kaupunki lahjoitti Kallion kirjaston piirustukset Poriin rohkaisevaksi esimerkiksi, mutta kirjastotaloa ei saatu aikaan⁶⁴.

Vuonna 1923 kirjasto palasi takaisin Iltaman tontille, kun kaksi tontilla sijainnutta puutaloa oli yhdistetty kirjastoa varten⁶⁵. Naapuritalossa toimivat kirjaston aisaparin, eli Satakunnan Museon lisäksi kolme koulua. Kaupunki oli ostanut Iltaman tontin ja rakennukset ”pitäen kuitenkin silmällä uuden ajanmukaisen talon rakentamista.”⁶⁶

Julkisten kirjastojen toimintaa alettiin säädellä lainsäädännöllä, kun kirjastolaki vahvistettiin vuonna 1928. Sen mukaan kunnallisten kirjastojen tuli tarjota maksutta kirjallisuutta ja henkilöstön palveluja.⁶⁷ ”Jokaisen toimivan kirjaston ... tulisi olla jokaiselle, ken vain on kykenevä sitä käyttämään!” julisti englantilainen historioitsija ja sosiologi Lewis Mumford⁶⁸. Kansankirjastolaki määritteli kirjastojen tehtäväksi "kansansivistyksen kohottamisen ja kansalaisten itseopiskelun edistämisen" ja kannusti kuntia ottamaan kirjastopalvelut osaksi toimintaansa.⁶⁹

Jo Iltaman kiinteistöä ostettaessa todettiin, että kirjasto voisi toimia tiloissa vaikeuksitta vain muutamia vuosia. Vuonna 1936 valtion kirjastotoiminnan johtaja totesikin tarkastuskertomuksessaan, että ”Porin kaupunginkirjasto on sisäisesti kehittynyt siksi korkealle tasolle, että se välttämättä tarvitsisi tyydyttävät ulkonaiset puitteet.” Tilannetta kohennettiin tilamuutoksin ja korjauksin.⁷⁰ Kirjaston johtokunta selvitti samaan aikaan mahdollisuutta sijoittaa Satakunnan maakunta-arkisto Poriin, jolloin valtio olisi osallistunut rakennuskustannuksiin. Turkuun oli kuitenkin valmistunut uusi maakunta-arkisto, johon Turun ja Porin läänin arkistot haluttiin keskittää.⁷¹

Jo 1930-luvulla oli käynyt ilmeiseksi, että sekä kirjasto että museo eivät mahtuisi tarkoitukseen ostetulle kulmatontille Otavan ja teatterin väliin⁷². Sodan jälkeen museo-kirjastotalolle varatun tontin käyttö kirvoitti mielipiteitä. Hotelli Otava halusi rakentaa

---

⁶³ Vartola 2019.

⁶⁴ Porin 100-vuotias kirjasto odottelee pääsyä virastotaloon. Helsingin Sanomat 3.4.1959.

⁶⁵ Saarinen 1972, 769.

⁶⁶ Granfors 1959, 36-38.

⁶⁷ Esim. kirjaston arkiston moniste Porin kirjaston tärkeitä vuosilukuja.

⁶⁸ Mumford 1949, 409.

⁶⁹ Vartola 2019.

⁷⁰ Granfors 1959, 40.

⁷¹ Granfors 1959, 39.

⁷² Uusi vaihe Satakunnan museon rakennuskysymyksessä. Satakunnan Kansa 29.4.1939.

paikalle puistoravintolan, jota kirjastojohtokunta piti puolestaan kirjastotyölle ”vieraana tarkoituksena”. Porin Naisliitto kutsui koolle kansalaiskokouksen, joka vastusti alkoholiravintolaa ja vaati kirjasto- ja valistustalon rakennushankkeen aloittamista. Tontin parhaana väliaikaisena käyttötarkoituksena pidettiin lasten leikkikenttää.⁷³

Valtion kirjastotoimikunta jakoi rakennusavustusta kirjastohuoneistojen hankkimiseen ja kunnossapitoon. Suomen kirjastoseuran vuonna 1948 julkaisema kirjasto-opas rohkaisi edistämään eri rakennushankkeita yhtä aikaa ja hakemaan kirjastolle yleisen sivistystalon luonnetta sijoittamalla useita palveluita saman katon alle. Hyviksi kumppaneiksi katsottiin esimerkiksi kotiseutumuseo tai kansalaisopisto.⁷⁴

Vuonna 1958 Porin kirjasto täytti 100 vuotta Porin kaupungin juhliessa 400 vuottaan. Kaupunki myönsi määrärahan kirjaston tontille rakennettavalle virastotalolle, johon kirjaston ja lukusalin oli määrä muuttaa. Kirjastotalon todettiin Helsingin Sanomissa palvelleen kunniakkaasti, mutta olevan nyt romahtamaisillaan.⁷⁵ Kirjaston ullakolle sijoitetun kirjavaraston todettiin muodostavan sortumisvaaran. Lukusali siirrettiin Antinkatu 5:een Osuusliike Kansan taloon.⁷⁶

Virastotaloa ei lopulta rakennettu, kun kaupunki osti Junneliuksen palatsin 1960-luvun alussa hallinnolliseksi keskukseseen. Kirjasto toimi vanhoissa tiloissaan Iltaman tontilla vielä toistakymmentä vuotta. Kun museo oli muuttanut vuonna 1973 valmistuneeseen uudisrakennukseensa ja kirjasto oli siirtynyt ”tilapäissuojiin”,⁷⁷ purettiin Pohjoispuistoon, Gallen-Kallelankatuun ja Otavankatuun rajautuvalta tontilta kaikki sen rakennukset.

2.4 Työväenopisto 1917-1976

Porin työväenopiston perustamisen taustalla oli halu vakinaistaa työväestölle suunnattu opetustoiminta. Kansantajuisten luentojen järjestäminen oli aloitettu 1870-luvulla. Kansanvalistusseura ylläpiti Porissa lukusalia ja järjesti opetusta työväenyhdistyksen tavoin. Toiminta kohdistui nimenomaan aikuisiin, ja lähtökohtana oli yhteinen, kaikille tarjottava sivistys.⁷⁸

---

⁷³ Granfors 1959, 42.

⁷⁴ Vartola 2019.

⁷⁵ Talohankkeita. Helsingin Sanomat 3.4.1959.

⁷⁶ Granfors 1959, 42.

⁷⁷ Porin kirjastotalo alulle syksyllä 1973. Helsingin Sanomat 15.8.1972.

⁷⁸ Kivimäki 2017, 14.

Työväenyhdistys esitti työväenopiston perustamista kaupunginvaltuustolle jo 1900-luvun vaihteessa, mutta perustaminen viivästy. Osaltaan tähän vaikutti anniskelun keskeytyminen ensimmäisen maailmansodan aikana – kaupungilla ei ollut käytettävissään väkijuomavoittovaroja. Venäjän vallankumouksen aiheuttamien levottomuuksien myötä työväen olojen kehittämiseksi ja sivistyspyrkimyksille oltiin kuitenkin lopulta suosiollisia.⁷⁹

Porin työväenopisto perustettiin vuonna 1917⁸⁰. Oppilaaksi pääsi ”jokainen kansalainen, mies tai nainen, etupäässä kuitenkin kaupunkikuntaan kuuluva”⁸¹. Kirjaston ja työväenopiston katsottiin palvelevan yleisiä yhteiskunnallisia tavoitteita. Niiden yhteistoiminta aloitettiin 1940-luvulla.⁸² Samoihin aikoihin työväenopisto muutti Linnankadun kansakoululta nykyiselle Nortamonkadulle Porin kauppakoululta vapautuneisiin tiloihin⁸³. Alusta alkaen työväenopiston toivottiin saavan tilat jo vuosien ajan suunnitteilla olleen kirjastotalon yhteyteen⁸⁴.

Kirjastojen kytkemistä yhteen työväenopiston kanssa pidettiin pohjoismaisena pyrkimyksenä⁸⁵. Kun työväenopisto täytti 50 vuotta vuonna 1967, Helsingin Sanomat uutisoi opiston toimineen koko historiansa ajan ”vieraisissa tiloissa useissa eri paikoissa”⁸⁶. Tilat vanhalla ammattikoululla kävivät ahtaiksi kasvaneiden opiskelijamäärien vuoksi, ja vuonna 1970 työväenopiston toiminta siirrettiin vanhaan lääninsairaalaan Isolinnankadun varrelle⁸⁷.

Työväenopiston sijoittaminen esimerkiksi uuden koulun yhteyteen olisi ollut vaikeaa, koska suurille ryhmille suunnatut opetustilat tai auditoriot eivät kuuluneet koulujen valtiolta saaman tuen piiriin. Tällaisten tilojen rakentamisesta vastasivat kunnat.⁸⁸

Porin kirjastolla ja työväenopistolla oli ollut jo pitkään yhteistoimintaa, kun ajatus niiden sijoittamisesta samaan uudisrakennukseen Iltaman tontille vahvistui. Myös kouluhallitus suositteli opistotilojen sijoittamista kirjastojen yhteyteen.⁸⁹

---

⁷⁹ Kivimäki 2017, 17.

⁸⁰ Porin työväenopisto toiminut 50 vuotta. Helsingin Sanomat 17.10.1967.

⁸¹ Kivimäki 2017, 23-25.

⁸² Asko Hurstin haastattelu.

⁸³ Kivimäki 2017, 123.

⁸⁴ Kivimäki 2017, 23-25.

⁸⁵ Lappo 1986, 51.

⁸⁶ Porin työväenopisto toiminut 50 vuotta. Helsingin Sanomat 17.19.1967.

⁸⁷ Koivuniemi 2011, 395.

⁸⁸ Standertskjöld Museoviraston Koulurakennus-verkkosivustolla.

⁸⁹ Kirjaston rehtori Henry Granforsin ja työväenopiston rehtori Timo Koiviston haastattelu vuoden 1976 Kirjastolehdestä.

Kirjasto-työväenopistorakennuksen suunnittelu aloitettiin 1960-luvun loppupuolella, kun useita toimintoja saman katon alle yhdistävien monitoimitalojen rakentaminen oli uutta.⁹⁰ Kirjaston ja työväenopiston toimintojen yhdistäminen koettiin hyvänä ratkaisuna, ”koska kirjat houkuttavat opiskeluun ja opiskelu kirjojen pariin”.⁹¹ Vuonna 1967 valmistuneessa kaupungin rakennusohjelmassa uusi kirjasto-työväenopistotalo esitettiin rakennettavaksi 1970-luvulla.⁹²

---

⁹⁰ Lahti, Juhana 2016, 16.

⁹¹ Koivuniemi 2011, 395.

⁹² Porin työväenopisto toiminut 50 vuotta. Helsingin Sanomat 17.19.1967.

3 Hyvinvointia rakentamassa

3.1 Kaupunkikuva muuttuu

Kun Pori paloi yhdeksännen kerran vuonna 1852 kaupungin neljä ensimmäistä kaupunginosaa tuhoutuivat palossa lähes täydellisesti. Turun ja Porin läänin lääninarkkitehti Georg Theodor Chiewitz laati kaupungille samana vuonna uuden asemakaavan ja antoi keskustalle sen nykyisen rakenteen, jossa pääilmansuuntien mukaan nimetyt ristikkäispuistot jakavat keskustan ruutukaavalla kaupunginosaan I, II, III ja IV.

Toinen maailmansota on usein nähty yleisesti kaupunkien modernisaatiota edistäneenä tekijänä⁹³, ja kaupungin uusiutuminen oli sodan jälkeen itsestään selvää. Matalat puukaupungit olivat kaupunkisuunnittelun kannalta taloudellisista tai muista arvoista vapaita alueita, joiden rakennuskanta tuli luonnollisesti purkaa paremman tieltä. Suomalaisen asemakaavoituksen johtohahmon, Otto I. Meurmanin mukaan kaupungeissamme oli ”siksi paljon vanhoja puutalontteja, että kaupungit voivat suhteellisin vähin uhrauksin raivata sellaisista paikoitusalueita yleiseen käyttöön”. Meurmanin vuonna 1938 kirjoittamassa artikkelissa asemakaavojen toteutuminen riippui ”kaupungin elämän sykkinnän voimakkuudesta”. Kaupungin muutosta ei nähty siis ainoastaan myönteisenä piirteenä vaan elinehtona.⁹⁴

Riitta Nikulan mukaan Suomessa rakennettiin sodan jälkeen ennen muuta asuntoja - ja asuntopolitiikka ohjasi arkkitehtuuria⁹⁵. 1900-luvun jälkipuoliskoa leimasivat kaupungistumisen ja kehityksen myötä uuden rakentaminen ja hyvinvoinnin kasvu. Kaavoitus mahdollisti viisikerroksisten rakennusten rakentamisen Porin keskustaan jo 1920-luvulla, mutta kaupunkikuva säilyi huomattavasti tätä matalampana vielä vuosikymmenten ajan. Kerrostalorakentaminen alkoi Porissa varsinaisesti vasta II maailmansodan jälkeen. Matalan puukaupungin purkaminen aloitettiin Kauppatorin laidoilla sen jälkeen, kun seitsenkerroksisten rakennusten rakentaminen mahdollistettiin asemakaavalla. Näin syntyi torin nykyinen, alun perin pääosin pankkien pääkonttoreista koostunut rakennuskanta.

---

⁹³ Saarikangas ym. 2004.

⁹⁴ Tuomi 2005, 49.

⁹⁵ Esimerkiksi Nikula 2014.

Arkkitehti Olavi Laisaari laati vuosien 1955–59 aikana Porin yleiskaavan⁹⁶ ja kehittämisohjelman, joissa painottuivat liikenteen kasvava merkitys – ennen kaikkea yksityisautoilu - ja kaupungin huomattavat kasvuodotukset. Yleiskaavassa varauduttiin kaupungin voimakkaaseen kasvuun 100 000 asukkaan kaupungiksi aikana, jolloin porilaisia oli noin 50 000.

Kaavassa keskusta jaettiin neljään nk. lähiöön. II kaupunginosassa sijaitseva Iltaman, eli museon ja kirjaston tontti oli tässä jaossa osa Länsipuiston lähiötä.⁹⁷ Alue nähtiin yleiskaavassa kerrostaloalueena, jonka luonne on vielä vanhanaikaisen asuntoalueen tapainen – eli ”uudelleenrakentamaton”. Rakennuskorkeuksista laaditussa kaaviossa kirjaston ja museon kortteliin esitettiin jopa seitsenkerroksista rakentamista. Laisaaren yleiskaavat pyrkivät tyypillisesti kaupungin täydelliseen uusiutumiseen. Hän piti ruutukaavaa epäkäytännöllisenä, vanhana ja rumana.⁹⁸

Kun tehokkaamman ja korkeamman rakentamisen paineet kasvoivat, päätettiin viiden ensimmäisen kaupunginosan asemakaava uudistaa kokonaisuutena vuonna 1963. Uudella asemakaavalla haluttiin edistää nykyaikaista rakennustapaa, liikenteen ja pysäköinnin edellytysten parantamista, yleisten rakennusten tonttien ja puistojen tarpeenmukaista varaamista sekä kaupunkikuvan eheyttämistä.

Laisaaren liikenneutopioista tuli kuitenkin nopeasti vanhanaikaisia.⁹⁹ Vaikka liikenne muuttui ja lisääntyi se ei juurikaan vaikuttanut kaupungin ruutukaavan rakenteeseen. Toisin kävi esimerkiksi Turussa, jossa katujen leventäminen osin autojen pysäköintiä varten aiheutti keskustassa purkuvaallon.¹⁰⁰ Aikakauden kaavoitusihanteet, kuten avoin korttelirakenne ja väljempi kaupunkitila eivät Porissa toteutuneet joitakin ruutukaava-alueen reunoille rakentuneita pistetalotontteja lukuun ottamatta. Vanha ruutukaavarakenne säilytti otteensa rakentamisen mittakaavan kasvusta huolimatta.

Myöskään keskustan uudistamiseen pyrkinyt asemakaavahanke ei toteutunut, vaan lähes koko keskusta-alue asetettiin rakennuskieltoon. Tämä johti yksittäisiin rakennushankkeisiin poikkeuslupamenettelyn kautta kokonaissuunnittelun sijaan.

---

⁹⁶ Vilkuna, Aura 2019.

⁹⁷ Porin yleiskaava 1959.

⁹⁸ Niskanen 2010, 36.

⁹⁹ Niskanen 2010, 40.

¹⁰⁰ Männistö-Funk 2021, 205.

1970-luvusta muodostui myös Porissa hyvinvointivaltion rakentamisen huippukausi, kun kaupunkiin rakennettiin tarmokkaasti terveyskeskuksia, sairaaloita, peruskouluja ja päiväkoteja. Esimerkiksi kansanterveyslain uudistus, päivähoitolaki ja peruskoulu-uudistus synnyttivät tarpeen uudentyyppisille rakennuksille ja rakennustyypeille.¹⁰¹ Porin rakennusvirastossa työskennelleen arkkitehti Olli Steenin mukaan kaupungin talonsuunnittelulle tuli suunnittelukohteita ja rakentamiskohteita kuin ”sieniä sateella - silloin tehtiin urheilutaloja ja tennishalleja ja vanhainkoteja ja päiväkoteja ja kirjastoja ja vaikka mitä.”¹⁰²

Kaupunki suunnitteli lähes kaikki julkiset rakennukset itse, ja talonsuunnittelussa oli töissä yli 60 henkeä. LVI-suunnittelu oli omasta takaa, mutta sähkö- ja rakennesuunnittelu tulivat aluksi muualta. Myöhemmin nekin tulivat mukaan omaan suunnitteluun, mikä kertoo suuresta suunnittelijamäärästä. Kalustesuunnittelu tehtiin itse tai koordinoitiin. Talonsuunnittelu oli ”yleisosasto”. Steenin sanoin: ”Jos kaupungintaloon tarvittiin johonkin huoneeseen ikkunaverhot, ne soitti meille.”¹⁰³

1970-luku oli leimallisesti myös aluerakentamisen aikaa. Lähiöiden asuntorakentaminen oli laajamittaisempaa ja määrällisesti suurempaa kuin koskaan aiemmin.¹⁰⁴ Uusille lähiöille tyypilliset, betonielementeistä rakennetut lamellitalot löysivät tiensä ruutukaavakeskustaankin. Merkittävämpänä ja näkyvämpänä erona aiempaan oli mittakaavan kasvaminen kaikilla rakentamisen osa-alueilla.¹⁰⁵ Porissa kaavoitus erotettiin rakennusvirastosta. Aluerakentaminen oli kaavoitusta, eikä kuulunut kaupunginarkkitehdille. Rajat olivat selvät. Talonsuunnittelu kutistui, kun taas kaavoitus kasvoi.¹⁰⁶

Kaupungin omien arkkitehtien 1970-luvun suunnittelukohteisiin kuuluivat museon ja kirjasto-työväenopiston lisäksi mm. Itäpuiston lääkärikeskus (Olaf Küttner 1970), Porin uimahalli (Matti Salmivalli 1971), teknillisten laitosten toimitalo (Kimmo Levanto 1972) sekä kaupunginsairaalan laajennus ja pääterveyskeskus (Kimmo Levanto 1972, 1977). He kaikki toimivat palkkatyönsä lisäksi myös omissa toimistoissaan.

---

¹⁰¹ Standertskjöld 2016, 122-145.

¹⁰² Arkkitehti Olli Steenin haastattelu.

¹⁰³ Steen 2017.

¹⁰⁴ Kummala 2023, 27.

¹⁰⁵ Standertskjöld 2011, 70.

¹⁰⁶ Steen 2017.

Talonsuunnittelussa muodostettiin hankekohtaisia suunnitteluryhmiä, joissa kullakin arkkitehdilla oli oma ryhmänsä ja vakiintuneet erikoistumisalueensa. Olli Steen suunnitteli kulttuurirakennuksia, Pentti Moilanen kouluja, Kimmo Levanto terveydenhoitoa sekä päiväkotia ja Matti Salmivalli urheilurakennuksia.¹⁰⁷ Koska kaikki arkkitehdit keskittyivät ”omiin” rakennuksiinsa kunkin oma tyyli näkyi selvästi. Olli Steenin mukaan kunkin arkkitehdin kädenjäljen tunnistaa sekä piirustuksista että toteutuksesta hyvin. ”Varsinkin, kun se porukka ei oikein muuttunut.” Julkiset rakennukset suunniteltiin talonsuunnittelussa tai ne tilattiin tietyltä arkkitehtitoimistolta.¹⁰⁸

Uudenlainen liikerakentaminen keskittyi 1970-luvulla Yrjönkadulle, jonka tuntumaan valmistui vuosikymmenen kuluessa peräti viisi tavarataloa. Ne muuttivat kaupungin liikerakentamisen mittakaavan. Näistä Olli Steenin suunnittelema, neljä kerrosta käsittävä Ratsulan tavaratalo (1971) korvasi joukon matalia liikerakennuksia. Valtatie 8:n osana toimineen Yrjönkadun toiminnallinen ja kaupunkikuvallinen merkitys muuttuivat olennaisesti, kun keskustan läpäisevä katu muutettiin osin kävelykaduksi vuonna 1977.

3.2 Ajan aatteista ja arkkitehtuurista

Yhteiskunnallistuminen koski 1970-luvulla sekä hyvinvointivaltion luomista että yhteiskunnan toimintoja palvelevaa rakentamista. Rakentaminen nähtiin osana yhteiskunnallista toimintaa.¹⁰⁹ Tavoitteena oli luoda hyvän arjen rakenteita kaikille¹¹⁰.

Kaikilla yhteiskunnan ja kulttuurin aloilla tavoiteltiin modernisaatiota¹¹¹. Arkkitehtuurissa modernismilla tarkoitetaan yleisesti tyyliä, jossa tarkoituksenmukaisuus ja uusi teollinen rakennustapa määrittelevät arkkitehtuuria. Moderni tarkoittaa sanana uudenaikaista, mutta se ei ole kuitenkaan nykyaikaisen synonyymi.¹¹² Modernismi oli johtava ilmiö 1900-luvun suomalaisessa arkkitehtuurissa. Aiheesta kirjoittaneen Timo Kohon mukaan suomalainen modernismi ei ole ollut mikään yhtenäinen tyyli tai koulukunta, vaan pikemminkin rationaalisuutta arvostava työtapa.¹¹³ Modernismi uskoi uuteen, ja kaupungistuminen tarjosi

---

¹⁰⁷ Arkkitehti Kimmo Levannon haastattelu.

¹⁰⁸ Steen 2017.

¹⁰⁹ Standertskjöld 2011, 70.

¹¹⁰ Kummala 2023, 27.

¹¹¹ Anttila 2022, 35.

¹¹² Sanaksenaho 2017, 60.

¹¹³ Kummala 2023, 27.

arkkitehtuurille uudenlaisia mahdollisuuksia radikaaleihinkin visioihin ¹¹⁴. Modernismin suunnittelijat myös muokkasivat käsitteitä palvelemaan omia ihanteitaan ¹¹⁵.

Rakennusteollisuuden voimistuminen ja aluerakentamisen yleistyminen muuttivat rakentamista 1960-luvulta lähtien. Tehokkaan rakentamisen myötä syntynyt uusi arvomaailma levittäytyi asuntotuotannosta julkiseen rakentamiseen. Arkkitehteja ryhdyttiin syyttämään taloudellisten näkökohtien yksipuolisesta korostamisesta ja alistumisesta teknokraattisen hallintokoneiston vaatimuksiin. Esitetystä kritiikistä huolimatta modernismille ei kuitenkaan tuolloin löytynyt vakavasti otettavia vaihtoehtoja. ¹¹⁶

Osa arkkitehteista kävi kiihkeää keskustelua teknistyvän yhteiskunnan vaikutuksesta: kaivattiin ajan henkeä vastaavaa, rehellistä arkkitehtuuria. ”Aikakausi vaikutti suunnitteluun, totta kai”, kuten veistoksellista betonibrutalismia edustavan Porin teknillisten laitosten talon suunnitellut arkkitehti Kimmo Levanto totesi ¹¹⁷. Teknillisten laitosten talossa toteutettiin myös toiminnallista järjestelmällisyyttä, kun kaupungin puhelinlaitoksen, sähkölaitoksen ja vesilaitoksen asiakaspalvelutoiminnot yhdistettiin samaan rakennukseen keskelle kaupunkia.

Arkkitehtuurissa alettiin korostaa horisontaalisuutta. Tämä sopi esteettömyyden tavoitteeseen, eli ajatukseen käyttäjien tasa-arvosta. ¹¹⁸ Muuten uusia rakennuksia ei välttämättä edes yritetty sopeuttaa esimerkiksi mittasuhteiltaan vanhoihin rakennuksiin, koska tarpeet olivat muuttuneet ja ajateltiin, että ne kuitenkin purettaisiin pian ¹¹⁹. Myöskään rakennustaide-käsitteelle ei nähty tarvetta, koska tulevaisuuden suunnittelutehtävien ajateltiin koostuvan lähinnä ympäristön sääntelystä ja järjestelmien suunnittelusta. ¹²⁰

Rationalismi hallitsi 1970-luvun alkupuolen arkkitehtuuria. Suuntaus sisälsi erilaisia muunnelmia, kuten konstruktivismi, strukturalismi, järjestelmäarkkitehtuuri ja tuotantorakentaminen. Jos rationalismista piirtää muotokuvan, on tuloksena ruudukko. ¹²¹

Nuorempi arkkitehtisukupolvi omaksui ajatukset avoimesta muodosta ja järjestelmäarkkitehtuurista, josta he käyttivät myös nimityksiä konstruktivismi ja

---

¹¹⁴ Julkaisussa *Modernia elämää! Suomalainen modernismi ja kansainvälisyys*.

¹¹⁵ Forty, 2000.

¹¹⁶ Koho 2000, 7.

¹¹⁷ Arkkitehti Kimmo Levannon haastattelu.

¹¹⁸ Aaltonen 2009, 567.

¹¹⁹ Standertskjöld 2011, 27.

¹²⁰ Aaltonen & Carlson 1986, 52.

¹²¹ Mukala 2023, 121.

strukturalismi¹²². Arkkitehtuuri oli 1960-luvun perintönä vähäeleistä, järkipäristä sekä materiaaleja että rakenteita korostavaa. Tätä suuntausta, jonka katsottiin olevan sukua 1930-luvun funktionalismille, nimitetään konstruktivismiksi - rakennuksen muoto johdetaan rakenteista ja rakenteen merkitystä korostetaan rakennustaiteellisena elementtinä. Konstruktion tuli olla yksinkertaisesti ja selkeästi toteutettu. Strukturalismiin eli järjestelmäarkkitehtuuriin taas liittyy ajatus sarjallisuudesta ja mittajärjestelmistä. Ilmastoinnin kaltaiset tekniset asennukset olivat struktuurin osia, joita käytettiin jäsentävinä elementteinä piilottamisen sijaan.¹²³ Molempien suuntausten syntyyn vaikuttivat rakennustekniikan kehitys, elementtirakentaminen ja demokratiaan perustuva maailmankatsomus.¹²⁴

Arkkitehtuuria sääteli monissa tapauksissa elementtiteollisuuden mitoitus¹²⁵. Kuten Porin kaupunginarkkitehtina toiminut Matti Salmivalli totesi: ”Sitten kun alkoi tulla noita elementtitehtaita, niin niitä elementtejä piti käyttää joka paikassa”¹²⁶. 1970-luvulla elementtirakentaminen ja sarjatuotanto löivät itsensä läpi erityisesti asuntorakentamisessa. ”Rakennusliikkeet melkein määrittelivät mitä tehdään”¹²⁷.

Elementtirakentamisessa käytetty, rakennusosien perusmitan kerrannaisuuteen perustuva moduulijärjestelmä oli keskeisessä asemassa toteutuksen kannalta¹²⁸. Yhdenmukaiset mittajärjestelmät olivat edellytys sarjatuotannolle, jotta eri rakennusosat olisivat yhteensopivia. Moduuliajattelusta tuli teollisen tuotannon ansiosta aiempaa konkreettisemmin arkkitehtuurin perusta.¹²⁹

Järjestelmäajattelu oli jatkumoa 1960-luvun tekniikkaa ja järkipäisyyttä ihailevalle arvomaailmalle, mutta 1970-luvun arkkitehtuuria moitittiin kokemuksellisesti yksitoikkoiseksi ja mitäänsanomattomaksi.¹³⁰ Syynä muotokielen niukkuuteen olivat myös

---

¹²² Standertskjöld 2011, 7.

¹²³ Aaltonen & Carlson 1986, 53.

¹²⁴ Standertskjöld 2011, 18.

¹²⁵ Lahti 2016, 17.

¹²⁶ Arkkitehti Matti Salmivallin haastattelu.

¹²⁷ Salmivalli 2017.

¹²⁸ Esim. Lahti 2016, 26.

¹²⁹ Lahti 2016, 27.

¹³⁰ Vartola, 2023, 219.

energiakriisistä johtuneet säästötoimet.¹³¹ Karsimalla turhuutta nopeutettiin rakentamista ja säästettiin kustannuksia. Vain tarpeellinen oli välttämätöntä.¹³²

3.3 Modernin materiaalit

Kehitykseen uskova kansakunta rakensi uutta maailmaa betonista.¹³³ Eija Rausken sanoin 1950-luvun lopulta lähtien betonista tuli Suomen keskeisin rakennusmateriaali.

”Yhteiskunnallisen rakennemuutoksen vuosina edullista betonia käyttivät kaikki, nopeita voittoja tavoittelevista rakennusliikkeistä ja elementtiteollisuudesta taitavimpiin arkkitehteihin”¹³⁴.

Arkkitehtuurin rehellisyyteen kuului materiaalien luonteenomainen käyttö. Betonin tuli näyttää betonilta, ja ajoittain pyrittiin jopa karkeaan vaikutelmaan.¹³⁵ Arkkitehti Le Corbusier ylisti käsittelemätöntä betonia (betón brut) Arkkitehti-lehden artikkelissa vuonna 1965¹³⁶.

Tutkija Mikko Laaksosen tiivistämänä ”brutalismi on modernistisen arkkitehtuurin suuntaus, joka suosii rakenteellista selkeyttä ja viimeistelemättömiä materiaalapintoja”¹³⁷.

1900-luvun arkkitehtuuria tutkineen Kirsi Saarikankaan mukaan betonia pidettiin rehellisenä materiaalina, sillä sen saattoi jättää paljaaksi.

Betonivalumuottien jättämät jäljet tai uritukset muodostivat hienovireistä ornamenttiikkaa koristeellisuutta hylkivän modernismin pelkistettyihin julkisivuihin.¹³⁸

1970-luvulla valetun betonin käytössä siirryttiin 1960-luvun brutalismiin verrattuna vähemmän dramaattiseen ilmaisuun¹³⁹. Betonin rakenteellisten mahdollisuuksien kehittyminen tuotti uutta estetiikkaa, oli paikka sitten paikalla valetusta tai teollisesti elementiksi tuotetusta betonista¹⁴⁰.

Betonipintoja ryhdyttiin elävöittämään päällystämällä seinäelementtejä kivirouheella tai keraamisilla laatoilla¹⁴¹. Julkisivuissa käytettiin usein klinkkeriä tai tiielelementtejä silkan

---

¹³¹ Standertskjöld 2011, 70.

¹³² Koho 2000, 12-13.

¹³³ Forty 2012.

¹³⁴ Rauske 2016, 99.

¹³⁵ Aaltonen & Carlson 1986, 53.

¹³⁶ Rauske 2016, 97.

¹³⁷ Helsingin Sanomat 12.9.2021.

¹³⁸ Saarikangas 2023, 76.

¹³⁹ Standertskjöld 2011, 70.

¹⁴⁰ Lahti, Juhana 2016, 19.

¹⁴¹ Standertskjöld 2011, 70.

betonin sijasta ¹⁴². Vallitsevaksi julkisivumateriaaliksi nousi nk. pesubetoni, jonka valmistuksessa betonin pinnasta pestiin sen rouheinen kiviaines näkyviin. ¹⁴³.

Arkkitehti Jorma Mukalan mukaan brutalismi tuotti Suomessa merkittävää betoniarkkitehtuuria erityisesti 1960-luvulla, mutta myös 1970-luvun ”ruutuelementtien pesubetonipinta välittää karheuden sanomaa arkisesti” ¹⁴⁴.

3.4 Esimerkkejä suomalaisista 1970-luvun kulttuurilaitoksista

Moderneista museoista

Suomeen 1970-luvulla valmistuneet museot olivat pääosin taidemuseoita ¹⁴⁵. Ensimmäiseksi esimerkiksi nousee tamperelainen Sara Hildénin taidemuseo, joka ei kuitenkaan toiminut Satakunnan museon esikuvana, vaan päinvastoin ¹⁴⁶. Sen harmaata, ilmeeltään suljettua hahmoa leimaavat Satakunnan museon tapaan pesubetonipintaiset julkisivut. Taidemuseon rakennustoimikunta kävi suunnitteluvaiheessa tutustumassa Satakunnan museoon ja päätyi samankaltaisten, melko kapeiden pesubetonielementtien käyttöön ¹⁴⁷. Sara Hildénin taidemuseota ja Satakunnan Museota yhdistivät tämän lisäksi betonin lähes kokonaisvaltainen käyttö sekä ulko- että sisätiloissa ja rakennusten sijoittaminen puistoon, veden läheisyyteen.

Julkisivulle tunnusomaista pesubetonia käytettiin myös sisäpuolella ja sisätilan päämateriaalia muottilautabetonia vastaavasti myös ulkotiloissa ¹⁴⁸. Veistokselliset betonivalut jätettiin näkyviin. Betonipintojen valumuoteissa käytettyjen muottilautojen jälkiä pidettiin taiteellisena tehokeinona. ¹⁴⁹

Sara Hildénin taidemuseon pääsuunnittelijana toimi Arkkitehtitoimisto Pekka Ilveskosken Asko Rasinperä. Taidemuseo liittyi Ilveskosken toimiston Särkänniemeeseen suunnitteleminen, vapaa-aikaa palvelevien kohteiden joukkoon: planetaario (1969) ja Näsinneula (1971) edustivat niin ikään modernia betoniarkkitehtuuria ja uudenlaista vapaa-ajanviettoa.

---

¹⁴² Hahtola 2023, 19.

¹⁴³ Standertskjöld 2011, 70.

¹⁴⁴ Mukala 2023, 122.

¹⁴⁵ Esimerkiksi Rönkkö 2020.

¹⁴⁶ Lyyra-Seppänen 2017, 15.

¹⁴⁷ Lyyra-Seppänen 2017, 21.

¹⁴⁸ Lyyra-Seppänen 2017, 46.

¹⁴⁹ Standertskjöld 2011, 20.

Särkänniemen rakennukset muodostivat ajallisesti ja arkkitehtonisesti yhtenäisen kokonaisuuden.¹⁵⁰

Muita kotimaisia, modernia betoniarkkitehtuuria edustavia kohteita, joihin Sara Hildénin taidemuseon rakennustoimikunta suunnitteluvaiheessa tutustui, olivat vuonna 1967 valmistunut Wäinö Aaltosen museo Turussa ja Meilahden taidemuseo Helsingissä¹⁵¹. Meilahden taidemuseon suunnitellutta Tero Aaltosta konsultoitiin myös suunnitteluvaiheessa¹⁵². Suomalaisia taidemuseoita tutkineen Marja-Liisa-Rönkön mukaan Sara Hildénin taidemuseon varsinainen esikuva oli kuitenkin berliiniläinen Brügge-museo. Werner Düttmannin suunnittelemana, vuonna 1967 valmistuneessa museorakennuksessa onkin Hildénistä tuttuja piirteitä, kuten rakennuksen massoittelu, sisäänkäynti ja pohjakaava.¹⁵³ Kansainväliset ja kansalliset vaikutteet siis näkyivät taidemuseon tilaratkaisuissa ja materiaalivalinnoissa. Sara Hildénin taidemuseo oli valmistuessaan vuonna 1979 Suomen suurin taidemuseo ja Tampereen ensimmäinen taidemuseoksi suunniteltu rakennus.¹⁵⁴

Alvar Aallon suunnittelema Alvar Aalto -museo valmistui Jyväskylään vuonna 1973¹⁵⁵. Rakennuksen julkisivumateriaalina käytettiin Arabian vaaleaa tiiltä. Museon hahmo suunniteltiin ajan museorakennukselle tyypillisesti muurimaiseksi ja sisäänkäyntijulkisivusta tehtiin lähes ikkunaton. Rakennusta valaisivat kattoikkunat.¹⁵⁶

Meilahden taidemuseo valmistui vuonna 1976 Helsingin kaupungin rakennusviraston arkkitehdin Tero Aaltosen suunnittelemana. Meilahden taidemuseo oli ensimmäinen Helsinkiin valmistunut taidemuseorakennus sitten Ateneumin rakentamisen jälkeen.¹⁵⁷ Valkoisilla kahitiilillä verhottu, tasakattoinen rakennus oli ilmeeltään selkeän yksinkertainen. Pohjakaavaa kuvailtiin ekonomiseksi: viisi salia ja aula palvelutiloineen. Suunnitteluvaiheessa vaikutteita haettiin mm. Alvar Aalto -museosta. Marja-Liisa Rönkön mukaan loivaan rinteeseen sijoitetussa ja merenlahdelle avautuvassa rakennuksessa näkyivät tanskalaisen

---

¹⁵⁰ Lyyra-Seppänen 2017, 9-11.

¹⁵¹ Lyyra-Seppänen 2017, 21.

¹⁵² Rönkkö 2020.

¹⁵³ Lyyra-Seppänen 2017, 21.

¹⁵⁴ Lyyra-Seppänen 2017, 13.

¹⁵⁵ Rönkkö 2020.

¹⁵⁶ Alvar Aalto -museon verkkosivut.

¹⁵⁷ Helsinki rakensi uuden taidemuseon. Helsingin Sanomat 15.12.1976.

taidemuseo Louisianan vaikutteet. Museoita suunnittelevat suomalaiset oli vallannut Louisiana-entusiasmi.¹⁵⁸

Moderneista kirjastoista

Demokraattisen yhteiskunnan kaikille avoin kirjasto oli kunnallinen rakennustehtävä.¹⁵⁹ Kirjastojen 1960-luvulta alkanut kehitys liittyi yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin. Kirjastot pääsivät hyvinvointivaltiokehityksen aallonharjalle.¹⁶⁰ Vuoden 1962 kirjastolaki vauhditti uusien kirjastojen rakentamista: toimiva kirjastoverkko tarvitsi toimivat tilat¹⁶¹. Siinä yhdistyivät kansanvalistusajattelu ja moderni pohjoismainen hyvinvointi-ideologia¹⁶².

Lainmuutos vauhditti varsinkin pääkirjastojen rakentamista maakuntakirjasto-oikeudet saaneissa kaupungissa, joihin Pori kuului. Maakuntakirjastojen tehtävä oli toimia alueellisina keskuskirjastoina sekä täydentää ja tukea paikallista kirjastoverkkoa.¹⁶³ Suomalaisten kirjastotilojen määrä kaksinkertaistui vuosien 1969-1971 aikana. Uusi peruskoulu opetti kirjaston käyttöä, ja lasten ja nuorten kulttuuri nousi tärkeämpään asemaan. Myös käyttö tapahtuma- ja tapaamispaikkana yleistyi.¹⁶⁴

Porin kaupunginkirjasto sai maakuntakirjaston tehtävän vuonna 1975, kun uusi kirjastotalo oli tukevasti rakenteilla.¹⁶⁵ Noin puolet pääkirjastorakennuksista uusiutui 1970-luvun kuluessa. Uusi kirjasto oli keskimäärin 3-5 kertaa suurempi kuin vanha.¹⁶⁶

Kirjastotoiminnan katsottiin 1970-luvun alussa palvelevan yleisiä yhteiskunnallisia tavoitteita: kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien edistämistä ja tasa-arvoa¹⁶⁷. Kirjastot myös nähtiin ennemmin käyttäjän ja yhteiskunnan tarpeiden kautta kuin kirjastolaitoksen symboliarvon välittäjänä¹⁶⁸. Kirjastojen symboliarvoa julkisina rakennuksina ei aina ymmärretty, kun kirjastoista puhuttiin pelkkinä yleisöpalvelulaitoksina. Demokraattista ajan henkeä tavoitteleva modernistinen arkkitehtuuri poisti julkisilta rakennuksilta

---

¹⁵⁸ Rönkkö 2020.

¹⁵⁹ Aaltonen & Carlson 1986, 8.

¹⁶⁰ Mäkinen 2009, 384-385.

¹⁶¹ Aaltonen & Carlson 1986, 52.

¹⁶² Saarikangas ym. 2004, 241.

¹⁶³ Vartola 2019.

¹⁶⁴ Packalén, 1986, 12.

¹⁶⁵ Mäkinen 2009, 411-412.

¹⁶⁶ Hovi, Irmeli 1984.

¹⁶⁷ Aaltonen & Carlson 1986, 67.

¹⁶⁸ Vartola 2019.

arvorakennuksen tuntomerkit sääty-yhteiskunnan jäänteinä. Klassista muotoa seurasi toiminnallisia ratkaisuja korostava, yleispätevyyteen pyrkivä kirjastotalo.¹⁶⁹

Arkkitehti Esko Kahrin Arkkitehti-lehteen vuonna 1970 kirjoittaman artikkelin mukaan ”arkkitehtuurin ensisijainen tehtävä oli palvella käyttäjän ja yhteiskunnan tarpeita. Rakennustaiteelliset päämäärät koettiin yleisemminkin ajankohdan poliittisessa ilmapiirissä liian yksilökeskeisiksi tai suppean yläluokan arvokäsityksiä vastaaviksi.”¹⁷⁰ Packalénin mukaan ”toisaalta kirjastojen asema hyvinvointiyhteiskuntaa tukevina merkkirakennuksina myös vahvistui, kun niihin suhtauduttiin kunnallisina tietokeskuksina ja yleisinä kohtauspaikkoina”¹⁷¹.

Yleisen kirjaston toiminta-ajatuksen avaruuden ja demokraattisuuden tuli näkyä myös kirjastotiloissa: niiden tuli olla helposti saavutettavia ja käytettäviä, avoimia ja sallivia, moninaisia sekä viihtyisiä ja inspiroivia. Tilasuunnittelun tarkoituksena oli luoda riittävät ja tarkoituksenmukaiset kehykset yleisön palvelemiselle.¹⁷² Kirjastoihanteessa korostuivat muunneltavuus ja laajennettavuus, joita mahdollistivat esimerkiksi moduulimitoitus ja yksinkertaiset rakenteet¹⁷³. Kuopiossa suunniteltiin 1960-luvulla jopa kirjaston ja uimahallin yhdistelmää, mutta hankkeesta luovuttiin liian epäsovinnaisena¹⁷⁴.

Kirjastojen tiloissa suosittiin yksitasoratkaisuja. Kuitenkin erityisesti kaupunkien keskustoihin sijoitetuissa kirjastoissa tiloja on pienen tonttikoon vuoksi jaettu useampaan kerrokseen. Korkeuden kasvattaminen on luonut kirjastorakennukselle myös näkyvämmän roolin kaupunkikuvassa.¹⁷⁵ Liiketilojen tapaan myös kirjastot on haluttu sijoittaa keskeisesti ja näkyvästi¹⁷⁶.

Kaikki kirjastot perustuvat 1920-luvulla vakiintuneelle tilajaottelulle, jossa päätilan muodostaa kirjasto- eli lainaussali, jossa asiakkaat voivat vapaasti valita kirjansa avohylllyistä¹⁷⁷. 1970-luvun kirjastoon kuuluivat tyypillisesti systemaattiset runkojärjestelmät ja toiminnallisuutta korostavat rationaaliset ratkaisut. Kriitikoiden mielestä arkkitehtuurin

---

¹⁶⁹ Aaltonen & Carlson 1986, 86.

¹⁷⁰ Vartola 2019.

¹⁷¹ Packalén 1986, 16-17.

¹⁷² Lappo 1986, 11.

¹⁷³ Vartola 2019.

¹⁷⁴ Aaltonen 2009, 556.

¹⁷⁵ Hahtola 2023, 26.

¹⁷⁶ Packalén 1986, 13.

¹⁷⁷ Hahtola 2023, 26.

emotionaalinen aspekti ja monesti huomiotta.¹⁷⁸ Muunneltavuus ja monikäyttöisyys olivat kirjastosuunnittelun iskusanoja. Kuin valintamyymälässä: Kaikki esillä ja saatavilla.¹⁷⁹

Suomeen rakennettiin 1970-luvulla uusia kaupunginkirjastoja, jotka poikkesivat ulkomuodoltaan sekä arkkitehtuurinsa että mittakaavansa osalta aiemmista kirjastotaloista. Esimerkiksi Kouvolaan, Lappeenrantaan ja Kotkaan rakennettiin arkkitehtuuriltaan ankaran askeettiset kirjastot.

Kouvolan pääkirjaston (1971) suunnittelusta julistetun kilpailun voitti arkkitehti Juhani Kivikoski. Palkintolautakunta luonnehti voittajaehdotusta ”asemakaavallisesti nuhteettomaksi, systemaattisen sisäänpäinkääntyneeksi ratkaisuksi”. Lautakunta ei tosin ollut vakuuttunut siitä, että täydellinen sulkeutuminen ulkomaailmaa vastaan olisi kirjaston toiminnalle eduksi. Ehdotuksen parhaina piirteinä pidettiin johdonmukaista maisemakirjastoajatusta ja pitkälle ulottuvaa sisäistä joustavuutta. Nimimerkki ”Lasikantinen laulukirja” nähtiin rakenteellisesti selkeänä ja taloudellisena ratkaisuna. Pääsisäänkäyntiä moitittiin ahdistavaksi.¹⁸⁰ Kouvolan kaupunginjohtaja totesi kunnan mainostavan itseään julkisten rakennustensa kautta, ja todisteena tästä kaupunki toteutti yli 4000 neliömetrin laajuisen, modernin kirjaston.¹⁸¹

Lappeenrannan pääkirjasto valmistui vuonna 1974¹⁸² arkkitehti Erkki Pasasen suunnittelemana. Lappeenrannan vuonna 1883 perustettu kirjasto oli toiminut siihen saakka muilta muokatuissa tiloissa. Erkki Pasanen oli osallistunut jo vuonna 1957 aatekilpailuun, jossa kirjasto esitettiin osana kaupungin merkittävimpien hallinto- ja kulttuurilaitosten kokonaisuutta. Varsinainen kirjaston suunnittelu aloitettiin vuonna 1966. Toteutus vei tässäkin tapauksessa siis varsin kauan. Lappeenrannassa kirjaston kumppanin muodosti teatteri. Arkkitehti kuvaili harjannostajaisissa liittoa näin:

Kirjastotalo on suunniteltu toiminnaltaan, rakennusmassaltaan ja julkisivultaan sellaiseksi, että sen viereen on verrattain helppo tulevaisuudessa rakentaa koko ajan suunnittelussa vaikuttajana ollut teatteritalo siten, että rakennukset myös yhdessä muodostavat arvokkaan ja rakennustaiteellisesti ehjän sekä kaupunkikuvaan sopivan kokonaisuuden taustanaan uuden keskustan korttelisilhuetti.¹⁸³

---

¹⁷⁸ Aaltonen & Carlson, 54.

¹⁷⁹ Packalén 1986, 13.

¹⁸⁰ ”Laulukirjasta” Kouvolan uusi pääkirjasto. Helsingin Sanomat 14.6.1969.

¹⁸¹ Aaltonen 2009, 570.

¹⁸² Kivimäki 2020.

¹⁸³ Lappeenrannan kirjaston ja monitoimitalon rakennushistoriaselvitys.

Kotkan kirjasto-musiikkiopiston rakennushanke oli niin ikään pitkäkestoinen. Suunnittelijoina toimivat Kotkan kaupunginarkkitehtina työskennellyt Lauri Heinänen, Mikael Enegren ja Juha Rouhiainen ¹⁸⁴. Rakennus suunniteltiin ulkoarkkitehtuuriltaan ”ajanmukaiseksi harkoksi” ¹⁸⁵. Julkisivujen betonielementit päällystettiin vaaleanruskeilla, lasitetuilla klinkkerilaatoilla. Rakennukseen kaavailtiin ensin ruotsalaista ”laatoitusta”, mutta valtion asettaman kotimaisuusehdon vuoksi laatat tilattiin kuitenkin suomalaiselta kaakelitehtaalta. ¹⁸⁶ Tilat oli pienen tontin vuoksi sijoitettava kolmeen kerrokseen. Toisaalta tilojen jakautuminen eri kerroksiin toi rakennukseen avaruutta osittaisten korkeiden tilojen myötä. Kirjallisuuteen ja musiikkiin suuntautunut kulttuuritalo valmistui vuonna 1977. ¹⁸⁷

Satakunnan pääkirjastoista Kankaanpään kirjasto valmistui vuonna 1977 osaksi Oy Kaupunkisuunnittelu Ab:n arkkitehti Arno Savelan suunnittelemaa koulukeskusta ¹⁸⁸. Oy Kaupunkisuunnittelu Ab oli keskeinen toimija myös kaavoittajana ennen kuin kaavoituksesta tuli kuntien tehtävä ¹⁸⁹. Koulukeskukseen sisällytettiin useita kouluyksiköitä sekä kulttuuri- ja liikuntakeskus. Se oli valmistuessaan maan suurin yhtenäinen peruskoulurakennus ¹⁹⁰ ja Kankaanpään kaupungin mittavin rakennushanke ¹⁹¹.

---

¹⁸⁴ Kotkan pääkirjasto, kirjastot.fi

¹⁸⁵ Aaltonen 2009, 571.

¹⁸⁶ Seinälaatat viallisia – Kotkan kirjaston päällystys keskeytyi. Helsingin Sanomat 13.11.1976.

¹⁸⁷ Aaltonen 2009, 570.

¹⁸⁸ Anttila 2022, 142.

¹⁸⁹ Lahti 2019.

¹⁹⁰ Elina Standertskjöld Museoviraston Koulurakennus -verkkosivustolla.

¹⁹¹ Monikäyttöinen koulukeskus Kankaanpäähän. Helsingin Sanomat 12.8.1972.

4 Haaveista toteutukseen

4.1 Kulttuuritoimen rakennusohjelma

Porin kaupunki laati vuonna 1967 kymmenen vuoden toiminta- ja taloussuunnitelman, joka oli maan toinen pitkän tähtäyksen rakentamissuunnitelma. Vuosille 1968-1977 esitettiin useita merkittäviä rakennushankkeita. Laajaan kulttuuritoimen rakennusohjelmaan kuuluivat teatterin peruskorjaus ja laajennus, museon uudisrakennus, pääkirjaston ja työväenopiston yhdistävä uudisrakennus sekä tullin käytössä olleen pakkahuoneen muuttaminen kaupungin taidemuseoksi.¹⁹²

Kymmenvuotissuunnitelman muihin rakennushankkeisiin kuuluivat mm. kaupunginsairaalan laajennus ja pääterveyskeskus, Liinaharjan vanhainkoti, Pormestarinluodon kansalaiskoulu, Koivulan lastentalo, erityiskoulu, uimahalli ja Linnansilta¹⁹³. Kaupungin rakennusvirasto vastasi tässä vaiheessa kaupungin rakennusten suunnittelusta, rakentamisesta ja kunnossapidosta. Talonsuunnittelusta tavattiin sanoa, että se oli Suomen suurin arkkitehtitoimisto.¹⁹⁴

4.2 Satakunnan Museo

Tonttikysymys

Uusi museotalo oli tarkoitus suunnitella Raatihuoneenpuiston laidalle, kooltaan melko pienelle tontille. Jo museon siirtyessä vuonna 1899 kaupungin hallintaan oli tehty päätös tontin varaamisesta yhdistetylle kirjasto- ja museotalolle.¹⁹⁵ Paikka oli sijainniltaan erinomainen, mutta viereisillä tonteilla sijaitsevien hotelli Otavan ja Porin teatterin katsottiin rajoittavan suunnitteluratkaisuja. Myös tontilla sijaitsevan leikkipuiston säilyttämistä toivottiin.¹⁹⁶

Museolautakunta ehdottikin museotalon rakentamista Hallituskadun ja Etelärannan väliseen Rantapuistoon, ”historiallisen Porin sydämeen”, jossa oli sijainnut viimeisessä kaupunkipalossa vuonna 1852 tuhoutunut kirkko. Rakentamattoman, rantakatuun rajoittuvan tontin katsottiin tarjoavan museorakennukselle riittävän tilan ja vapaamat

---

¹⁹² Uusia rakennuskohteita Porin kymmenvuotissuunnitelmassa. Helsingin Sanomat 10.10.1967.

¹⁹³ Helsingin Sanomat 10.10.1967.

¹⁹⁴ Arkkitehti Matti Salmivallin haastattelu.

¹⁹⁵ Museolautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle 1.3.1960.

¹⁹⁶ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4-5.

suunnittelumahdollisuudet, sopivan toimintansa puolesta vanhan Kivi-Porin miljööseen sekä vahvistavan alueen kulttuuris-hallinnollista luonnetta teatterin, raatihuoneen ja kaupungintalon kanssa. Myös sijaintia kaupungin liikennekeskuksena toimivan kauppatorin läheisyydessä pidettiin helposti saavutettavana.¹⁹⁷

Asemakaava-arkkitehti V. Olavi Niemisen mukaan Rantapuistoa puolsivat sijoituspaikkana myös sen etäisyys asutuksesta, rakennuspaikaksi suunnitellun eteläreunan vähäpuustoisuus (tavoitteena olevan kasvillisuuden säilyttäminen), maaston kaltevuuden ja tontin koon luoma riippumattomuus muista rakennuksista, kunnallistekniikan helppo saatavuus, ”edullisesti hoidettavissa olevat” liikennekysymykset sekä mahdollisuus yhdistää museon toiminnot luodoille suunniteltuun ulkomuseoon.¹⁹⁸

Museon rakentamisen ei katsottu myöskään vaikuttavan rannan tulevaan käyttöön liikennealueena tai vaihtoehtoisesti liikenteeltä ”rauhoitettuna” alueena¹⁹⁹. Myönteisenä nähtiin myös museon laajennusmahdollisuus seurakunnan omistamiin rakennuksiin Rantapuiston itäpuolella sekä läheisyys tulli- ja pakkahuoneeseen suunnitteilla olleeseen taidemuseoon²⁰⁰.

Kaupunginvaltuusto hyväksyi vuonna 1963 asemakaavamuutoksen, jolla Rantapuistoon muodostettiin yleisten rakennusten korttelialue museota varten. 3000 neliömetrin tontille rakennettavan museon rakennuskorkeus sai kaavan mukaan nousta enintään 13 metriin.²⁰¹

Museoarkkitehtuuria tutkineen Marja-Liisa Rönkön mukaan minkäänlaista suojelukiistaa ei museohankkeessa syntynyt, koska rakennuspaikka, pieni kolmiomainen puisto jokirannan ja oluttehtaan välissä oli vaikea²⁰². Uudisrakentamiselle ei katsottu olevan paikan historian tai kaupunkikuvan asettamia esteitä – tontti määriteltiin vain rakentamattomaksi.

Tähän vaivattomuuteen vaikutti todennäköisesti myös alueella sijainnut teollisuus, jonka rinnalla museon rakennushanke oli varsin maltillinen. Hallituskadun vastakkaisella puolella toimivat Porin Olut ja Satakunnan Osuusmeijeri²⁰³. Vaikka Eteläranta olikin saamassa suojelukaavan, oli teollisuudella 1970-luvun Porissa paljon painavampi rooli. Yritykset saivat

---

¹⁹⁷ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4.

¹⁹⁸ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4-5.

¹⁹⁹ Asemakaava-arkkitehti V. Olavi Niemisen lausunto rakennus- ja kiinteistölautakunnalle 20.5.1966.

²⁰⁰ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 12.

²⁰¹ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4.

²⁰² Rönkkö 2020.

²⁰³ Nummelin 1987, 15-16.

valita paikkansa vapaasti, sillä kunnat kilpailivat verotuloja tuovista laitoksista ²⁰⁴. Tämä kävi selväksi vuonna 1977, kun rakennustaiteellisesti arvokas Nybergin talo purettiin museon naapurista oluttehtaan varastohallin tieltä ²⁰⁵.

Luonnos 1

Museolautakunnan edustajat tekivät opintomatkoja Skandinaviaan ja Pohjois-Saksaan tutustuen 22 museoon esimerkiksi jäsentelyperiaatteitten, valaistus- ja lämmityskysymysten sekä museotekniikan osalta ²⁰⁶. Matkakohteisiin kuuluivat mm. vuonna 1958 valmistunut Louisiana-taidemuseo Tanskassa sekä vuonna 1961 valmistunut Keski-Suomen museo Jyväskylässä. Museonjohtaja Unto Salo nimesi myöhemmin Keski-Suomen museon ”erityiseksi inspiraation lähteeksi”. ²⁰⁷

Museolautakunnan kaupunginhallitukselle antaman lausunnon mukaan museon rakentamiskustannukset tulisivat huoneiden suuren koon takia huomattavasti asuinrakennusta halvemmaksi. Tästä esimerkkinä mainittiin Alvar Aallon suunnittelema Keski-Suomen museo. Julkisivumateriaalivalinnan katsottiin vaikuttavan olennaisesti rakennuskustannuksiin. Koska kokoelmat ja näytteillepano ovat museossa tärkeintä, ei museolautakunnan mukaan ollut välttämätöntä ”uhrata kovin paljon julkisivuun”. ²⁰⁸

Sopimus museotalon suunnittelusta allekirjoitettiin museolautakunnan puheenjohtajan ja tehtävään valitun arkkitehdin, Porin kaupunginarkkitehtina toimineen Olaf Küttnerin oman kommandiittiyhtiön välillä vuonna 1961 ²⁰⁹. Museolautakunnan, Küttnerin arkkitehtitoimiston ja Suomen Museoliiton välillä käytyjen neuvotteluiden tuloksena valmistunut suunnitelmaluonnos hyväksyttiin edelleen kehitettäväksi joulukuussa 1963. Piirustukset ja pienoismalli esiteltiin seuraavana vuonna. Rakennuksen oli määrä jäädä joelta katsottuna pappilaa (nykyinen seurakuntien hallintokeskus), raatihuonetta ja teatteria huomattavasti alemmaksi, ”ettei rannan puolelle muodostu massiivista, vanhan arkkitehtuurin kanssa kilpailevaa fasadia.” ²¹⁰

---

²⁰⁴ Standertskjöld 2011, 76.

²⁰⁵ Tyylihistoriaa keskiajasta modernismiin: Jugend. Satakunnan Museon blogi.

²⁰⁶ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 5.

²⁰⁷ Ihatsu 2018, 23-24.

²⁰⁸ Museolautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle 1.3.1960.

²⁰⁹ Pori saa lähes 20.000 m³ museotalon. Helsingin Sanomat 24.1.1962.

²¹⁰ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 4-5.

Museorakennus suunniteltiin pääosin kolmikerroksiseksi, mutta väestönsuojan ja eräiden teknillisten tilojen osalta nelikerroksiseksi. Maanpäällinen osa oli rannan puolella kolmikerroksinen ja Hallituskadun puolella kaksikerroksinen, alin kerros oli osin maanalainen. Arkkitehtonisesti selväpiirteinen rakennus koostui kahdesta aulan yhdistämästä siivestä, joista näyttelysiipi oli poikittainen Hallituskatuun nähden toisen siiven ollessa kadun suuntainen. Pääsisäänkäynti sijaitsi Hallituskadun varrella. Aulaa hallitsi näköalaikkuna jokimaisemaan, ”josta museon kokoelmien kuvastama esineellinen kulttuuri on kasvanut”. Joen puolelle suunniteltiin myös kahvioon liittyvä parveke.²¹¹ Küttner piti todennäköisenä, että kaupunkikuvan asettamien vaatimusten vuoksi rakennus joko rapataan tai sen pinta päällystetään kivensekaisilla betonielementeillä.²¹²

Luonnokset eivät kuitenkaan vastanneet Suomen Museoliiton odotuksia. Sen mukaan suunniteltu rakennus ei ollut massoiltaan tai julkisivuiltaan ympäristöönsä sopiva, eikä se täyttänyt julkiselle rakennukselle asetettuja esteettisiä vaatimuksia. Museoratkaisua kuvattiin lausunnossa ”kuivahkoksi”. Museoliitto katsoi, että suunnittelusta olisi julistettava avoin arkkitehtuurikilpailu.²¹³

Museolautakunnan mielestä myös tilaohjelmaa tuli täydentää. Kaupungin rakennuslautakunta käsitteli asiaa syksyllä 1966 puoltaen päivitetyn tilaohjelman hyväksymistä ja suunnittelun järjestämistä Olaf Küttnerin johtaman kaupungin arkkitehtiosaston normaalina työnä Küttnerin oman toimiston sijaan.²¹⁴

Kaupunginjohtajan lausunnossa katsottiin kuitenkin tarkoituksenmukaiseksi jatkaa museon suunnittelua Arkkitehtitoimisto Olaf Küttner Ky:n toimesta. Lausunnon mukaan ei ollut takeita siitä, että kilpailun tuloksena olisi ”arkkitehtonisesti tai funktionaalisesti parempi ratkaisu”. Hänen mielestään myöskään museon suunnittelu arkkitehtiosastolla kaupungin muun rakentamisen aiheuttamassa suunnittelupaineessa ei tuntunut perustellulta. Päätettiin, että museotalo rakennetaan lähivuosina Küttnerin toimiston suunnitelmien mukaan.²¹⁵ Myös museolautakunta puolsi tätä siinä tapauksessa, että kaupunginvaltuusto ei hyväksy ehdotusta avoimen arkkitehtuurikilpailun julistamisesta²¹⁶.

---

²¹¹ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 6.

²¹² Ihatsu 2018, 15.

²¹³ Suomen Museoliiton lausunto 5.9.1964.

²¹⁴ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 6.

²¹⁵ Kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966, 12.

²¹⁶ Museolautakunnan lausunto kaupunginvaltuustolle 13.10.1966.

Luonnos II

Küttnerin toimiston oli siis laadittava uusi ratkaisuehdotus ²¹⁷. Kaupunginvaltuusto hyväksyi uudet luonnokset vuonna 1967 ja pääpiirustukset kaksi vuotta myöhemmin. Rakennusohjelma supistui hieman alkuperäisestä, minkä katsottiin olevan kaupunkikuvalle eduksi. ²¹⁸ Suuria esineitä, kuten veneitä ja vaunuja ei suunniteltu sijoitettavan uudisrakennukseen, vaan ne oli tarkoitus siirtää Kirjurinluotoon ”joskus rakennettavaan” ulkomuseoon. ²¹⁹ Myös taidenäyttelytila oli jätetty uudesta tilaohjelmasta pois, koska Poriin oli päätetty perustaa taidemuseo. ²²⁰

Maistraatti hyväksyi pääpiirustukset ja myönsi rakennusluvan keväällä 1970. ²²¹ Kaupunginvaltuusto päätti museon rakentamisesta saman vuoden joulukuussa, kun suunnittelutyö oli kestänyt lähes 11 vuotta ²²² ja museorakennuksesta haaveilu lähes 70 vuotta.

Rakennuksen hahmo ja julkisivut

Museorakennus suunniteltiin puolisuunnikkaan muotoiseksi noudattamaan tontin muotoa ²²³. Viereinen Kivi-Pori oli juuri saamassa suojelukaavan ²²⁴, eikä museon haluttu kohoavan sen siluettia korkeammaksi. Etelärannan kaupunkikuvaa pidettiin merkittävänä arvona. Rakennuksen julkisivut esitettiin ympäristöönsä sopeutuen vaaleina ja joenpuoleinen seinälinja samansuuntaisena Etelärannan klubitalon kanssa. ²²⁵

Pääosin kaksikerroksiseen rakennukseen osoitettiin kolmikerroksinen, sisäänvedetty osa, joka arkkitehdin mukaan ”naulasi” rantaan viettävälle tontille sijoitetun rakennuksen paikalleen ²²⁶.

Arkkitehti Olaf Küttner luonnehti suunnitelmaansa seuraavasti:

Rakennus on ulkopuolelta jäsenneily kolmeen vaakasuoraan osaan: alinna on hiukan sisäänvedetty, vain idässä, pohjoisessa ja lännessä näkyvä betoniseinä, sen päällä koko rakennuksen kiertävä nauhaseinä, jonka kiveä jäljittelevät vaaleat betonielementit jäsennelevät pystysuunnassa, ja ylinnä on voimakkaasti sisäänvedetty pysyväisnäyttelyn kolmannen kerroksen betoniseinänauha. Kolmas

²¹⁷ Ihatsu 2018, 18.

²¹⁸ Asemakaava-arkkitehti V. Olavi Niemisen lausunto rakennus- ja kiinteistölautakunnalle 20.5.1966.

²¹⁹ Helsingin Sanomat 1.2.1973.

²²⁰ Museotalon rakennuspiirustusten esittelytilaisuus 16.10.1967.

²²¹ Porin kunnalliskertomus 1970.

²²² Arkkitehtitoimisto Küttnerin muistio museon urakkasopimuksen allekirjoitustilaisuutta varten.

²²³ Museonjohtaja Unto Salo rakennuspiirustusten esittelytilaisuudessa.

²²⁴ Kivi-Porin asemakaavamuutos AS 393 23.2.1972.

²²⁵ Ihatsu 2018.

²²⁶ Museonjohtaja Unto Salo rakennuspiirustusten esittelytilaisuudessa.

kerros muodostaa rakennuksen arkkitehtonisen painopisteen. Oma osuutensa ulkoarkkitehtuurissa on lisäksi kattokupujen muodostamalla kaariryhmällä.

Rakennus on suhteellisen matala, väreiltään vaaleaksi ajateltu. Rauhallisen vaakasuora massoittelu korostaa rakennuksen monumentaalista luonnetta, samoin ikkunoiden lähes täydellinen puuttuminen toisen kerroksen nauhaseinästä. Ikkunoiden puutteen vuoksi rakennus on tavallaan sisäänpäin kääntynyt.²²⁷

Ylin kerros vedettiin rakennusmassan seinälinjasta sisään todellista matalamman vaikutelman antamiseksi. Rakennuksen umpinaista ilmettä korostettiin järjestämällä ikkuna-aukot nauhamaisiin ryhmiin siten, että aukotonta pintaa oli paljon. Myös sisäänkäyntien järjestäminen rakennusrungon sisäpuolelle korosti laatikkomaista, vähäeleistä vaikutelmaa.²²⁸

Betonista valetun perusmuurin ulkopinta toimi pohjakerroksen julkisivupintana²²⁹. Ylempien kerrosten verhouksena käytettiin leveydeltään vaihtelevia, noin kahden metrin levyisiä pesubetonielementtejä. Kapeita julkisivuelementtejä rajasivat pystysuuntaiset saumat. 1970-luvulle tyypillinen julkisivumateriaali korosti rakennuksen eleettömyyttä verrattuna ympäröiviin 1800-luvun kaupunkitaloihin.

Ulkotilat

Rakennuksen ja Hallituskadun katutilan väliin rakennetun terassitasanteen ansiosta museo sai oman pienen edusaukion. Aukion laatoitus jatkui tasanteelta aulaan liittäen ulkotilat sisätiloihin. Laatoitukseen valittiin kookkaat ja hieman kimaltavat, metallinharmaat Alta-laatat. Yhtenäistä vaikutelmaa rakennuksen ja ulkotilan välillä korostettiin myös tasanteen valetuilla betonikaiteilla.

Rantapuiston puuston osittaiseen säilyttämiseen pyrittiin, mutta se onnistui vain rakennuksen itäpään kapeassa solassa ja rannan puolella.

Sisätilat

Rakennusvaiheessa museon amanuenssina toiminut Marja-Liisa Rönkkö kirjoittaa Suomen museohistoriaa -teoksessa:

Suunnittelu- ja rakennustyön aikana keskusteltiin Gerrit Rietveldin 1964-1965 piirtämän ja 1973 avatun Amsterdamin van Gogh -museon ratkaisuksista. Ainakin

---

²²⁷ Museolautakunnan toimintakertomus 1967.

²²⁸ Ihatsu 2018, 45.

²²⁹ Ihatsu 2018, 32.

Satakunnan Museon julkisivuvaikutelman sekä kolmen näyttelykerroksen läpi kulkevan valokuilun voidaan ajatella saaneen vihjeitä Rietveldiltä.²³⁰

Näyttelytilat sijoitettiin niin, että aulasta saavuttiin keskimmäiseen näyttelykerrokseen. Tilat järjestettiin kolmeen kerrokseen valoaukon ja portaikon ympärille. Kerrokset yhdistettiin toisiinsa keskeisesti sijoitetulla portaikolla, jonka valkoinen väri korosti portaikon veistoksellisuutta. Umpikaiteisessa, valetussa portaikossa oli yhtymäkohtia esimerkiksi Aarno Ruusuvuoren suunnittelemaan Helsingin kaupungintalon uudistukseen (1965-1970).

Portaikkoon liittyi laaja valokuilu, jonka kautta ylävalo siivilöityi alumiinisäleikön läpi. Sisätiloja jäsensivät lehtereitä kannattelevat pylväät.²³¹ Sahalaita-aihe toistui valoaukon lisäksi myös lehterikerroksen muodossa ja kahvion ikkunarivissä. Muottilautabetonipinnat olivat näkyvissä erityisesti portaikoissa, seinäpinnoissa ja katoissa²³². Ruskeasävyiset näyttelytilat varustettiin ruudukon muodostavilla ritiläkatoilla ja kokolattiamatoilla²³³.

Hämyisän aulatilán tehtävänä oli totuttaa museokävijä näyttelytilojen niukkaan valaistukseen, joten joelle avautuvan kahvion ja sisääntuloaulan välille sijoitettiin seinä²³⁴. Näyttelytilojen seinille ei osoitettu ikkunoita, vaan museoon suunniteltiin kattoikkunat. Valaistuksen määrää ei sinällään haluttu lisätä, vaan kyse oli kokoelmille haitallisen sivuvalon poistamisesta.²³⁵

Kantavien rakenteiden, betonipintojen ja teknisten järjestelmien näyttäminen sekä umpinaisuus, betonin käyttö ja ylävalo olivat tyypillistä ajan museoarkkitehtuurille.²³⁶

Valmistuminen

Satakunnan Museo oli valmistuessaan Suomen ensimmäisiä kulttuurihistorialliseksi museoksi rakennettuja museorakennuksia. Rakennus avattiin yleisölle Porin päivänä 30.9.1973, kun museo oli toiminut 85 vuotta.²³⁷ Satakunnan Museo oli Suomen mittavin museorakennushanke sodan jälkeen.²³⁸

---

²³⁰ Ihatsu 2018, 24.

²³¹ Ihatsu 2018, 52.

²³² Ihatsu 2018, 35.

²³³ Rönkkö 2020.

²³⁴ Ihatsu 2028, 28.

²³⁵ Rönkkö 2020.

²³⁶ Ihatsu 2018, 50.

²³⁷ Helsingin Sanomat 1.2.1973.

²³⁸ Ihatsu 2018, 8.

Kuva 1. Satakunnan Museon näyttelytilaa hallitseva portaikko ennen museon avautumista vuonna 1973. Kuva: Jari Pyy, Satakunnan Museon kokoelmat.

4.3 Kirjasto-työväenopisto

Suunnittelijat

Arkkitehti Olli Steen vastasi kirjasto-työväenopistotalon rakennussuunnittelusta Porin kaupungin rakennusviraston talonsuunnitteluosastolla vuosina 1974-76. Talon muina suunnittelijoina toimivat rakennusmestarit Veikko Nore ja Reino Posti. Kirjaston henkilökunta vaikutti suunnitteluun huomattavasti mm. kirjaston toiminnallisuuden ja henkilökunnan tilojen osalta. Kirjasto-työväenopiston rakennuspiirustukset allekirjoitti

kaupunginarkkitehti Olaf Küttner, koska hän toimi talonsuunnittelun esimiehenä.²³⁹ Tästä syystä Küttneria on joskus virheellisesti pidetty rakennuksen suunnittelijana.

Sijainti ja suhde ympäristöön

Kirjastot ovat maamerkkejä, joilla on keskeinen merkitys kunnallisena palveluna²⁴⁰.

Kirjastorakennuksen tulisi kernaasti olla omaleimainen, kutsuva ja kaupunkikuvassa helposti tunnistettava²⁴¹. Betonibrutalismen arkkitehteihin 1960 – 1970-luvulla kuuluneen arkkitehti Osmo Lapon mukaan kirjaston toiminta edellytti keskeistä sijaintia ja totesi, että syrjäistä sijaintia on suunnittelutoimenpitein vaikea korjata. Hänen mukaansa kirjaston toiminnalle oli eduksi, jos kirjaston pääkerros voitiin sijoittaa maanpinnan tasoon. Kirjastoon oli päästävä kulkuväylän tasossa.²⁴²

Myös Kirjastosuunnittelun opas toteaa kirjaston sijainnista: ”Kirjaston tulee olla siellä, missä ihmiset toimittavat jokapäiväisiä asioitaan. Erityisesti tulee ottaa huomioon aikuiskoulutuksen ja itseopiskelun tarpeet”.²⁴³

Rakennuksen suunnittelua ohjasi varsin pitkälle ahdas tontti, jonka etuna oli kuitenkin sen edullinen sijainti aivan kaupungin keskustassa ”luontevasti muihin kulttuurirakennuksiin ja kaupungin hallintokeskukseen liittyen”. Kirjasto oli sitä paitsi sijainnut samalla tontilla jo vuosikymmenten ajan, joten ”tie oli käyttäjille tuttu”.²⁴⁴

Kirjaston sijainti oli määritelty kauan ennen rakennushankkeeseen ryhtymistä. Oli luontevaa sijoittaa ruutukaavakeskustan jakavaan puistoakseliin ja kolmeen katuun rajautuva rakennusmassa kiinni katulinjaan ympäröivän rakennuskannan tavoin. Näin korttelin sisään muodostui myös pieni piha-alue.

Kirjasto-työväenopiston luonnoksissa tutkittiin erityisesti tilojen tarkoituksenmukaista mitoitusta suhteessa pieneen tonttiin. Tilantarve johti väistämättä monikerrosratkaisuun, vaikka siihen ei pyritty.²⁴⁵

---

²³⁹ Steen 2017.

²⁴⁰ Hahtola 2023, 23.

²⁴¹ Lappo 1986, 51.

²⁴² Lappo 1986, 49.

²⁴³ Junnila 1977, 2.

²⁴⁴ Kirjastolehti 1976, 394.

²⁴⁵ Steen 2017.

Kirjastoon on perinteisesti liitetty puisto, jos siihen on ollut mahdollisuus. Tällä on tavoiteltu lukemiseen tarvittavaa rauhaa, mutta samalla puiston edustamalla estetisoidulla luonnolla on korostettu kirjaston symbolista arvoa.²⁴⁶ Steen olisi halunnut hyödyntää sijaintia Pohjoispuiston laidalla enemmän. Sisäänkäynnit oli kuitenkin sijoitettava Gallen-Kallelankadun puolelle.²⁴⁷ Vehreän väljyyden puutetta korvasi sijainti historiallisen puistoakselin varrella. Puistoon avattiin kirjahallista suuri näköalaikkuna, jonka uskottiin toimivan kirjaston mainoksena ja houkuttelevan kävijöitä sisälle²⁴⁸.

Tonttia ympäröivät suurelta osin vielä matalat rakennukset. Puolet korttelista käsittävä tontti rajautui etelässä vanhan puhelinalaitoksen, nykyisen Luontotalo Arkin ja nk. Liuksian tontteihin. Liuksian tontilla sijaitsi kaksi asuinrakennusta, joista varhaisempi oli valmistunut vanhimmilta osiltaan heti Porin viimeisen kaupunkipalon jälkeen 1850-luvulla ja myöhäisempi 1900-luvun vaihteessa. Tämä Otavankatu 8:n tontti asemakaavoitettiin yleisten rakennusten korttelialueeksi kirjasto-työväenopiston mahdollista laajenemista varten.²⁴⁹ Autojen pysäköintiin ei varattu tilaa.

Rakennuksen hahmo ja arkkitehtuuri

Kirjasto-työväenopiston tasakattoinen rakennusmassa suunniteltiin hallitsemaan pylväskäytävän suojaamine sisäänkäynteineen katutilaa erityisesti pohjoisjulkisivullaan Gallen-Kallelankadulla. Ensimmäiset, vuonna 1969 laaditut luonnokset perustuivat kauttaaltaan kolmikerrosratkaisuun ja kirjaston suunniteltu pinta-ala kasvoi jokaisessa luonnosvaiheessa.²⁵⁰ Kirjasto päätettiin toteuttaa maanpäällisiltä osiltaan kaksikerroksisena ja työväenopisto kolmikerroksisena²⁵¹.

Suunnitteluvaiheessa tehtiin opintomatkoja suomalaisiin kirjastoihin, kuten Kuopioon, Seinäjoelle ja Lappeenrantaan. Ajanmukaisuus oli suunnittelua ohjaava arvo. ”Aikakaudelle ominainen tyyli oli löydettävissä, totta kai. Elementtirakentaminen ja tasakatto olivat muotia, ja muoti näkyy”, totesi Steen.²⁵²

---

²⁴⁶ Aaltonen 2009, 529.

²⁴⁷ Steen 2017.

²⁴⁸ Kirjastolehti 1976, 397.

²⁴⁹ Kaarnametsä 2013.

²⁵⁰ Kirjaston rehtori Henry Granforsin ja työväenopiston rehtori Timo Koiviston haastattelu vuoden 1976 Kirjastolehdestä.

²⁵¹ Kirjastolehti 1976, 394.

²⁵² Steen 2017.

Julkisivujen muotokieli ja mitoitus määräytyivät pitkälti elementtirakentamisen kautta. Julkisivuissa käytettiin ruutuelementtejä, jotka yleistyivät 1960-luvun jälkipuoliskolla.²⁵³ Pääasialliseksi julkisivumateriaaliksi valikoitui keraaminen laatta eli klinkkeri. Haluttiin valita materiaali, joka kestää "kaupunkisaastetta". Klinkkeri valittiin myös huoltosyistä: se olisi helposti pestävissä.²⁵⁴

Laatat valmisti Kupittaaan Savi Turussa²⁵⁵. Tämä oli sikälikin sopivaa, että 1970-luvulla julkaistun kirjastosuunnittelijan oppaan Muuta muistettavaa -listan kärjessä mainittiin esteettömän wc:n, palomääräysten ja kahvion yläpuolella kotimaisen työn suosiminen hankinnoissa²⁵⁶. Kupittaaan Savi oli valmistanut julkisivuklinkkereitä jo pitkään, ja mm. vuonna 1938 valmistuneen Helsingin pääpostin julkisivut oli verhoiltu sen postileimakuvioituilla klinkkereillä²⁵⁷. Kirjasto-työväenopiston julkisivuissa käytettiin myös maalaamatonta betonia. Ikkunat tehtiin eloksoidusta alumiinista.²⁵⁸

Steen on itse pitänyt omaa käsialaansa runkomaisena, ”et ei lyäd niinko lukkoon”. Ei detaljeja, vaan ”robustimaisesti – suoraviivainen, selkeä perusrunko, paljon ikkunoita, lievästi luonnosmainen”.²⁵⁹ Niin ikään haastatteleman arkkitehti Heimo Salmisen mielestä Steenin käsiala on veistoksellinen ja mittasuhteiltaan selkeä, mikä näkyy erityisesti julkisissa rakennuksissa²⁶⁰.

Elementtirakentaminen lähti liikkeelle BES-järjestelmästä (betonielementtistandardi) ja moduuliruudukosta, joka määritteli myös kirjasto-työväenopiston rakentamista. Elementtirakentamisen hyödyt siirtyivät asuntorakentamisesta julkiseen rakentamiseen. ”Elementtiteollisuus löi läpi, kun puusta ja tiilestä oli pulaa, ja rakentajat halusivat saada työmaalla valmista”²⁶¹. Myös energiakriisin säästömääräykset vaikuttivat talon suunnitteluun monin tavoin. Ikkunoita jouduttiin suunnittelun edetessä pienentämään ja ulko-ovet toteutettiin umpiovina lasiovien sijaan.²⁶²

---

²⁵³ Esim. Lahti 2016, 26.

²⁵⁴ Steen 2017.

²⁵⁵ Steen 2017.

²⁵⁶ Junnila 1977.

²⁵⁷ Steen 2017.

²⁵⁸ Steen 2017.

²⁵⁹ Steen 2017.

²⁶⁰ Heimo Salmisen haastattelu.

²⁶¹ Steen 2017.

²⁶² Kirjastolehti 1976, 394.

Väri

Ennen 1960-lukua suomalaisessa arkkitehtuurissa käytettiin värejä varsin maltillisesti. 1970-luvun taitteessa vahvat värit purkautuivat taiteeseen, muotoiluun, kankaisiin ja arkkitehtuuriin. Aino Niskasen mukaan ilmiön voidaan katsoa kumpuavan ajan hengestä: ”energiasta ja kuohunnasta, nuoren sukupolven halusta murtautua kaikesta vanhasta”.²⁶³ Myös 1960-luvulla omaksuttu tapa käyttää kirkkaita tehostevärejä ulkoarkkitehtuurissa oli käytössä. Suurissa rakennuskohteissa värit toimivat myös opasteina.²⁶⁴

Kun Keravan pääkirjasto esiteltiin Avotakka-lehdessä vuonna 1972, kirjasto luonnehdittiin seuraavasti: ”Tämän päivän kirjasto on vilkas tapahtumapaikka. Se on värikäs, avara, siellä viihtyvät kaikki lapsista vanhuksiin.”²⁶⁵ Tähän pyrittiin myös Porissa. Vahvojen värien käytöllä oli erittäin suuri merkitys talon suunnittelussa.

Julkisivujen väriä pohtinut Steen teki matkan Kupittaaan Saven tehtaille. Hän valitsi tehtaan julkisivussa näkemänsä sinisen, joka viittasi vanhimpaan värilliseen keramiikkaan. Sininen viittasi myös Satakunnan väreihin ja sitä kautta paikallisiin ominaispiirteisiin. Julkisivujen syvästä sinisestä väristä muodostuikin rakennuksen tunnetuin, ja myös kaupunkikuvallisesti merkittävin piirre. Steen halusi rakennuksiinsa värejä: ”Harmaata oli kaupungissa muutenkin liikaa”.²⁶⁶

Steen määritteli eri sisätiloille omat värinsä, jotka näkyivät mm. kattokaseteissa. Ajatuksena oli luoda jokaiselle osastolle oma ilmeensä ja helpottaa suunnistamista. Ratkaisu oli Steenille ominainen: vuonna 1971 valmistuneessa Ratsulan tavaratalossa oli myös käytetty teemavärejä eri kerrosten ja osastojen tunnistettavuuden parantamiseksi. Kirkkaita huomiovärejä käytettiin myös yleisesti ajan kouluissa: niiden katsottiin lisäävän viihtyisyyttä ja helpottavan suunnistusta.²⁶⁷

Kirjaston lastenosasto oli oranssi ja aikuisten vaaleanruskea. Oranssi nousi sisätilojen tunnusväriksi, jota käytettiin lastenosaston lisäksi tuolien verhoilusta puhelimiin saakka.

---

²⁶³ Niskanen 2016, 49.

²⁶⁴ Standertskjöld 2011, 70.

²⁶⁵ Vartola 2019.

²⁶⁶ Steen 2017.

²⁶⁷ Standertskjöld Museon Koulurakennus-verkkosivustolla.

Toisessa kerroksessa käytettiin myös vihreää ja sinistä. Työväenopiston puolella käytettiin näiden lisäksi punaista.²⁶⁸

Sisätilat

Rakennuksen suunnittelun painopiste oli toiminnallisuudessa.²⁶⁹ Olennaisinta oli tilojen muunneltavuus. Tilasuunnittelussa tuli pyrkiä ”yleispätevyyteen, selkeyteen, avoimuuteen, keveyteen ja siirreltävyyteen – tiloissa, teknisissä ratkaisuisa, sisustuksessa, jopa yksittäisissä kalusteissa”.²⁷⁰ Suunnitteluohjeet kannustivat käyttämään moduulimitoitusta ja pyrkimään selkeisiin, yksinkertaisiin rakenteisiin sekä suuriin ja avariin sisätiloihin, jotta tilamuutokset olisivat joustavasti toteutettavissa²⁷¹. Kantavina rakenteina käytettiin pääasiallisesti betonipilareita kantavien seinien sijaan, mikä mahdollisti sisätilojen vapaamman käytön.

Suuren kirjaston päätilat on usein jaettu eri kerroksiin, jotka on yhdistetty liikenteellisesti ja arkkitehtonisesti suurella avoportaalla ja sen yhteyteen muodostetulla suurella välipohjan aukolla. Aukon tai aukkojen avulla on tyypillisesti muodostettu korkea, yhdistävä hallitila.²⁷² Myös Porin kirjastoon suunniteltiin kookas kirjahalli ja sitä kiertävä parvikerros.

Yleisökerroksia yhdistävän pääportaikon näyttävimmän osan muodostivat betonista valetut, futuristiset kattoikkunat porraskuilun yllä. Ikkunakuilut on valettu paikalla muottien avulla. Ne eivät olleet vain arkkitehtoninen katseenvangitsija, vaan kattoikkunoista saatua valoa tarvittiin valaisemaan rakennusrungoltaan syvää rakennusta. Steen oli käyttänyt samanlaista ratkaisua Ratsulan tavaratalon liukuportaikon yllä.²⁷³

Valaisinratkaisu suunniteltiin taloa varten. Kattoihin asennettiin alumiinikaseteita, joihin oli mahdollista sijoittaa kohdevalaisimia ja muuta tekniikkaa tarpeen mukaan. Steen oli tyytyväisin kirjaston yleisötilojen avaruuteen, väljyyteen ja valoisuuteen. Hän vastasi arkkitehtisuunnittelun lisäksi myös sisustussuunnittelusta. Kalusteet tilattiin pääasiassa SOK:n Vaajakosken tehtailta, Askosta ja Artekista. Kirjahyllyt suunnitteli Steen, ja myös lainaus- ja työpöydät teetettiin. Tuolit hankittiin standardikalusteina, mutta niiden verhoilu sovitettiin talon väreihin.²⁷⁴

---

²⁶⁸ Steen 2017.

²⁶⁹ Steen 2017.

²⁷⁰ Packalén 1986, 18.

²⁷¹ Aaltonen & Carlson 1986, 54-55.

²⁷² Hansson 1986, 189.

²⁷³ Steen 2017.

²⁷⁴ Steen 2017.

Sisätilojen olennaisimpia elementtejä olivat siis kattoikkunat, betonin käyttö ja voimakkaat värit. Materiaalit jätettiin näkyviin, mitään ei ryhdytty peittämään. Kalliita materiaaleja ei käytetty, joten rakennuskustannukset jäivät varsin kohtuullisiksi.²⁷⁵

Rakennukseen sijoitettiin myös kirjaston ja työväenopiston yhteiskäytössä olleet auditorio ja kahvio. Taidenäyttelytilaa ei taloon suunniteltu, sillä taidemuseo odotti seuraavana kaupungin kulttuurirakennusohjelman vaikuttavalla listalla.²⁷⁶

Rakentuminen ja valmistuminen

Kirjasto-työväenopiston rakennustyöt käynnistyivät 1.11.1974²⁷⁷. Kirjastolehdessä hanketta kuvattiin seuraavasti:

Vuonna 1892 todettiin ensi kertaa Porin tarvitsevan uuden kirjastotalon. (...) Kun rakennushanke oli vielä kestänyt energiakriisin, ylikuumenneiden suhdanteiden kohottamien hintojen ja laman aiheuttamat uhat, oli talo valmis vuonna 1976.

Kun Porin kaupunginkirjasto eli Satakunnan maakuntakirjasto valmistui, oli kaupungissa 80 000 asukasta, 14 sivukirjastoa, kolme laitoskirjastoa ja kaksi kirjastoautoa. Kirjaston katsottiin palvelevan välittömästi ydinkeskustan yli 20 000 asukasta ja neljän kilometrin säteellä yli 63 000 asukasta.²⁷⁸

Uusi kirjasto-työväenopistotalo avattiin yleisölle Porin päivänä 1976²⁷⁹.

---

²⁷⁵ Kirjastolehti 1976, 396.

²⁷⁶ Kirjastolehti 1976, 395.

²⁷⁷ Kirjastolehti 1976, 394.

²⁷⁸ Kirjastolehti 1976, 398.

²⁷⁹ Porin kirjasto-työväenopisto -esite 1976.

Kuva 2. Kirjasto-työväenopisto Pohjoispuistosta. Kuva: Kirjaston arkisto.

Kuva 3. Uuden kirjaston lainausaula. Kuva: Kirjaston arkisto.

5 Lopuksi

1970-luku oli elintason nousun ja sosiaalisten uudistusten vuosikymmen. Porin kaupunki rakensi vuosikymmenen aikana neljä kulttuurilaitosta laatimaansa pitkäntähtäimen suunnitelmaa noudattaen. Tätä voi nimittää todelliseksi kulttuuriteoksi.

Kulttuurirakennushankkeet erosivat toisistaan, koska museo ja kirjasto-työväenopisto edustivat uudisrakentamista, teatteri peruskorjausta ja laajennusta, ja taidemuseo muutostyötä. Mikään näistä rakennuksista ei kuitenkaan osoittautunut inventoinnissa yksitoikkoisen ankeaksi laatikoksi, jollaiseksi 1970-luvun arkkitehtuuri usein yleistetään. Jokaiseen näistä rakennuksista liittyy sekä perusteltuja suunnitteluratkaisuja että esteettisiä pyrkimyksiä.

Satakunnan Museo ja Porin kirjasto-työväenopisto edustavat ajalleen tyypillistä, modernia rakennustapaa, jossa käyttötarkoituksesta on seurannut tarkoituksenmukainen arkkitehtoninen muoto. Näitä oppia ja sivistystä jo puolen vuosisadan ajan tarjonneita rakennuksia odotettiin sata vuotta. Pitkään kestäneet rakennushankkeet toteutuivat yhteiskunnallisen muutoksen ja teollisuuskaupungin vaurastumisen myötä.

Hämmästyttävää silti oli, että yli satavuotiaan Rantapuiston arvo tai sen historiallinen merkitys Porin entisenä kirkkomaana eivät nousseet kannanotoissa esiin. Myöskään Iltaman tontin rakennuksiin ei tuntunut kohdistuvan suojelutarpeita.

Kirjaston suunniteltua laajennusta ei toteutettu. Yleisten rakennusten korttelialueella sijainneet asuinrakennukset purettiin vuonna 2016 ja paikalle rakennettiin kaavamuutoksen jälkeen asuinkerrostalo.

Satakunnan Museon laajennuksesta eli Porin Aarteesta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu vuonna 2019. Ympyrä sulkeutui, kun sijoituspaikaksi valittiin kaupungin jo 1800-luvulla kirjasto-museotaloa varten ostama tontti. Aarre odottaa vielä toteutustaan.

Sekä museo ja kirjasto-työväenopisto ovat osoittautuneet laadukkaaksi ja kestäväksi osaksi kaupungin julkista arkkitehtuuria. Molemmat arvotettiin modernin ruutukaavakeskustan inventoinnissa huomattavimpaan A-luokkaan historiallisesti, rakennushistoriallisesti, rakennustaiteellisesti, kaupunkikuvallisesti ja säilyneisyydeltään arvokkaina rakennuksina.

Useat muista kaupungin rakennusohjelmaan kuuluneista kohteista on jo purettu tuskin 50-vuotiaina. Purkamisten, saneerausten ja muiden uudistusten myötä menetetään pysyvästi 1970-luvun rakennetun ympäristön ominaispiirteitä.

Kuten Satakunnan Museon rakennustutkija, inventointia ohjannut Liisa Nummelin totesi inventointihankkeemme päätteeksi: 1960- ja 1970-luvulla tapahtuneen nopean kaupungistumisen aikana syntyneen rakennuskannan parhaimmista ovat juuri kaupungin omien arkkitehtien usein anonyymeiksi jääneet julkiset rakennukset.

Suomen arkkitehtuuripoliittisen ohjelman sanoin: Kulttuuriympäristön ja rakennuskannan arvojen tunnistaminen on edellytys viisaalle toiminnalle.

Lähteet

Lähteiden verkko-osoitteet on tarkistettu 2.5.2024.

Tutkimusaineisto:

Satakunnan Museon museotaloa koskeva arkistoaineisto

Arkkitehtitoimisto Küttnerin päiväämätön muistio museon urakkasopimuksen
allekirjoitustilaisuutta varten

Museolautakunnan lausunto 13.10.1966

Museolautakunnan lausunto 20.2.1969

Museolautakunnan toimintakertomus 1967.

Museonjohtaja Unto Salon päiväämätön puhe rakennuspiirustusten esittelytilaisuudessa
Porin kaupunginvaltuuston esityslista 1.11.1966

Porin raatihuoneen muuttaminen museoksi ja muut vaihtoehdot museokysymyksen
ratkaisemiseksi. Arkkitehti Esko Järventauksen lausunto museolautakunnalle
6.11.1960

Satakunnan Museon rakennustyöselitys 1970

Satakunnan museon uudelleenjärjestämiskysymys 1924

Suomen Museoliiton lausunto 5.9.1964

Asemakaava-arkkitehti V. Olavi Niemisen lausunto rakennus- ja kiinteistölautakunnalle
20.5.1966

Porin kaupunkisuunnittelun arkisto

Kivi-Porin asemakaavamuutos AS 393. Vahvistettu 23.2.1972

Porin yleiskaava 1959

Kirjaston arkisto

Kirjaston tärkeitä vuosilukuja -moniste

Porin kirjasto-työväenopisto -esite 1976

Porin kaupungin tilajohtamisen arkisto

Kirjasto-työväenopiston rakennustyöselitys

Haastattelut

Kirjastotoimenjohtaja Asko Hursti, 2017

Arkkitehti Kimmo Levanto, 2017

Arkkitehti Heimo Salminen, 2017

Arkkitehti Matti Salmivalli, 2017

Arkkitehti Olli Steen 2017

Lehtiartikkelit

Arkkitehti 9/1927

Helsingin Sanomat 15.3.1938

Helsingin Sanomat 30.3.1958

Helsingin Sanomat 3.4.1959

Helsingin Sanomat 24.1.1962

Helsingin Sanomat 10.10.1967

Helsingin Sanomat 17.10.1967

Helsingin Sanomat 14.6.1969

Helsingin Sanomat 15.8.1972

Helsingin Sanomat 13.11.1976

Helsingin Sanomat 15.12.1976

Lalli 26.8.1926

Satakunnan Kansa 29.4.1922

Satakunnan Kansa 17.8.1924

Satakunnan Kansa 25.5.1927

Satakunnan Kansa 8.3.1931

Satakunnan Kansa 25.4.1931

Suomen Kuvalehti 14.1.1933

Suomen teollisuuslehti 8/1894

Rakennuspiirustukset

Porin kaupungin rakennusvalvonta

Porin kaupungin tilajohtamisen arkisto

Valokuvat

Kirjaston arkisto

Satakunnan Museon kokoelmat

Tutkimuskirjallisuus:

Inventoinnit ja rakennushistoriaselvitykset

Hahtola, Verna: *Pirkanmaan modernit kirjastot. Rakennusinventointi*. Pirkanmaan maakuntamuseo, 2023, 23.

Ihatsu, Sanna: *Satakunnan Museo. Rakennushistoriaselvitys*. Casa Co. Studio Oy 2018.

Lappeenrannan pääkirjasto ja monitoimitalo, rakennushistoriaselvitys. SitoWise Oy, 2017.

<http://some.lappeenranta.fi/loader.aspx?id=b97e9e50-7b32-4193-91dc-fd1ce076a80e>

(26.2.2024)

Lyyra-Seppänen, Anna: *Sara Hildénin taidemuseo. Rakennushistoriaselvitys ja rakennetun ympäristön selvitys*. Pirkanmaan maakuntamuseo, 2017, 9-21.

Rosendahl, Suvi: Satakunnan Museon rakennusinventointi. *Porin ruutukaavakeskusta. Modernin rakennusperinnön inventointi*. Porin kaupunkisuunnittelu ja Satakunnan Museo 2019.

Muu kirjallisuus

Aaltonen, Hanna: Kirjavarastosta olohuoneeksi: yleisten kirjastojen tilojen historiaa.

Teoksessa *Yleisten kirjastojen historia*. Toim. Ilkka Mäkinen. BTJ Kustannus, Helsinki, 2009, 570-571.

Aaltonen, Hanna & Carlson, Joni: *Suomalaista kirjastoarkkitehtuuria*. Kirjastopalvelu Oy, Helsinki, 1986, 8-67.

Alvar Aalto -museon verkkosivut. <https://www.alvaraalto.fi/kohde/alvar-aalto-museo/>

Anttila, Maija: *Viiva. Suunniteltu modernin arkkitehtuurin Kankaanpää*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 2022, 35-142.

Colomina, Beatriz, Kalha, Harri, Karjalainen, Tuula, Niskanen, Aino, Woodham, Jonathan M., Kokkonen, Jüri: *Modernia elämää! Suomalainen modernismi ja kansainvälisyys*. HAM – Helsingin taidemuseon julkaisuja. Parvs, Helsinki 2017, 11.

Forty, Adrian, Portas, Mary: *Words and buildings. A vocabulary of modern architecture*. Thames & Hudson, 2000.

Forty, Adrian: *Concrete and culture: A Material History*. Reaktion Books, London, 2012.

Granfors, Henry: *Porin kaupunginkirjasto 1858-1958*. Pori, 1959, 11-42.

- Gustaf Nyström*. Arkkitehtuurimuseo. <https://www.mfa.fi/kokoelmat/arkkitehdit/gustaf-nystrom/>
- Hansson, Olaf: Kirjastorakennuksen saneeraus. *Kirjastotilojen suunnittelu*. Kirjastopalvelu Oy 1986, 189.
- Hovi, Irmeli: *Suunnittelu ja kehittäminen kirjastossa*. Kirjastopalvelu, Helsinki, 1984.
- Junnila, Veikko: *Kirjastosuunnittelun opas*. Martela Oy, Helsinki, 1977, 2.
- Kaarnametsä, Helene: *Otavankatu 8:n rakennusinventointi*. 2013.
- Kauppinen, Matti: *Piirteitä Satakunnan Museosta Porissa*. Satakunta: Kotiseutututkimuksia I. Satakuntalainen Osakunta, Helsinki, 1907, 5.
- Kauppinen, Matti: *Porin eli Satakunnan museo*. Artikkelijulkaisussa *Kotiseutu* 1/1920. Suomen kotiseutuliitto, Helsinki, 1920, 55.
- Kiilo, Tuulikki: *Iltaman talo*. Mu Pori o kaunis -verkkosivusto. <https://www.muporiokaunis.fi/sivu/iltaman-talo-eli-nykyinen-kirjaston-tontti>
- Kirjastolehti 1976. *Porin kirjasto-työväenopistotalo*. Suomen kirjastoseura, 1976, 394-398.
- Kivimäki, Outi: *Satavuotias osaamisen ahjo. Porin työväenopisto 1917-2010, Porin seudun kansalaisopisto 2011-2017*. KTMP Oy, Vaasa, 2017, 14-123.
- Kivimäki, Petri: Moni haluaa eroon 1970-luvun laatikkomallisista taloista, koska ne ovat rumia - tämä keskustan parhaalla paikalla paistatteleva kirjasto aiotaan säilyttää. Yle 12.19.2020. <https://yle.fi/a/3-11590943>
- Koho, Timo: *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900-1960*. Rakennustieto Oy, 2000, 7-13.
- Koivuniemi, Jussi: *Maakunta löytää rajansa*. Satakunnan historia 8. Satakuntaliitto, 2011.
- Kotkan pääkirjasto*, kirjastot.fi <https://hakemisto.kirjastot.fi/kotka/kotka-paakirjasto>
- Kummala, Petteri (toim.): *Murrosten vuosikymmen. Arki, aatteet ja arkkitehtuuri 1970-luvun Suomessa*. Arkkitehtuurimuseo, 2023, 27.
- Lahti, Juhana: *Oy Kaupunkisuunnittelu Ab, kaavoituksen konsultti*. Rakennettu hyvinvointi -verkkosivusto. Museovirasto, 2019. <https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kaupunkien-kasvun-kaavoitus/oy-kaupunkisuunnittelu-ab-kaavoituksen-konsultti>
- Lahti, Juhana: Kamalan ihanaa vai ihan kamalaa. *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Toim. Juhana Lahti ja Eija Rauske. Suomen arkkitehtuurimuseo 2016, 16-27.
- Lappo, Osmo 1986: Kirjaston sijainti ja tontin valinta. *Kirjastotilojen suunnittelu*. Kirjastopalvelu Oy 1986, 49-51.

- Lappo, Osmo 1986: Kirjasto tänään ja huomenna. *Kirjastotilojen suunnittelu*. Kirjastopalvelu Oy 1986, 11.
- Moderni haastaa! Modernin rakennusperinnön toimintaohjelma 2023-2026*. Museovirasto. https://www.museovirasto.fi/uploads/Palvelut_ja_ohjeet/2023-MV-moderni-toimintaohjelma-FIN-tulostukseen.pdf
- Mukala, Jorma: Rationalismin valtakausi ja murros uuteen. *Murrosten vuosikymmen. Arki, aatteet ja arkkitehtuuri 1970-luvun Suomessa*. Arkkitehtuurimuseo, 2023.
- Mumford, Lewis: *Kaupunkikulttuuri*. Porvoo, 1949, 371-409.
- Mäkinen, Ilkka (toim.): *Yleisten kirjastojen historia*. BTJ Kustannus, Helsinki, 2009, 384-421.
- Männistö-Funk, Tiina: Pyöräilyn kohtalo autojen kaupungissa – Kaupunkiliikenteen muuttuvat tilat Turussa 1950 - 1970-luvulla. *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, Tampere, 2021, 205.
- Nikula, Riitta: *Suomalainen rivitalo: työväenasunnosta keskiluokan unelmaksi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014.
- Niskanen, Aino: Murros, arkkitehtisukupolvet ja uusi estetiikka. *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Toim. Juhana Lahti ja Eija Rauske. Arkkitehtuurimuseo, Helsinki, 2016, 49.
- Niskanen, Riitta: Artikkelit Ja jumala loi kaupungin. Kaavoittaja Olavi Laisaari ja modernismin opit. Teoksessa *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja 3*. Museovirasto, rakennushistorian osasto, 2010, 36-40.
- Nummelin, Liisa: *Porin teollisuusympäristöt*. Satakunnan Museon julkaisuja 6. Pori 1987.
- Packalén, Ulla: Kirjasto tänään ja huomenna. *Kirjastotilojen suunnittelu*. Kirjastopalvelu Oy 1986, 12-17.
- Porin kunnalliskertomus 1970. Porin kaupunki.
- Porin teatterin verkkosivut. <https://porinteatteri.fi/teatteri/historia/>
- Rauske, Eija: Karun betonin aika. *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Toim. Juhana Lahti ja Eija Rauske. Arkkitehtuurimuseo, Helsinki, 2016, 97-99.
- Rönkkö, Marja-Liisa: *Museorakennukset 1900-luvun jälkipuolella*. Rakennettu hyvinvointi - verkkosivusto. Museovirasto 2020. <https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kulttuurirakennukset/museorakennukset-1900-luvun-jalkipuolella>

- Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna: *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Tammi, 2004, 10-241.
- Saarinen, Juhani: *Porin kaupungin historia III 1809-1939*. Porin kaupunki. Satakunnan Maakunta Oy, Kokemäki, 1972, 570-769.
- Sanaksenaho, Pirjo: *Moderni koti. Pientaloasumisen ihanteet arkkitehtuuri- ja sisustusjulkaisuissa 1950 - 1960-luvulla*. Aalto-yliopiston julkaisusarja 215/2017. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Helsinki, 2017, 60.
- Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022-2035*.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163757>
- Satakunnan Museon verkkosivut. <https://satakunnanmuseo.pori.fi/tietoa-meista/satakunnan-museon-historia/>
- Standertskjöld, Elina: *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1960-1980*. Rakennustieto Oy ja Suomen rakennustaiteen museo 2011, 7-70.
- Standertskjöld, Elina: Artikkelit Järjestelmäarkkitehtuuria kaupunkisuunnittelusta pientaloihin teoksessa *Värikkäämpi, iloisempi, hienostuneempi. Näkökulmia 1960-luvun arkkitehtuuriin*. Arkkitehtuurimuseo 2016, 122-145.
- Standertskjöld, Elina: *1970-luku - avotilat ja monikäyttöisyys tavoitteina peruskoulun rakennuksissa*. Museoviraston koulurakennus.fi -verkkosivusto.
<http://www.koulurakennus.fi/1970-luvun-koulu/arkkitehtuuri>
- Tuomi, Timo: *Kaupunkikuvan muutokset. Suomalaisten kaupunkikeskustojen suunnittelun tavoitteiden ja todellisuuden kohtaamisesta toisen maailmansodan lopusta 1960-luvun puoliväliin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1046. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2005, 49.
- Tyylhistoriaa keskiajasta modernismiin: Jugend. Satakunnan Museon blogi.
https://satakunnanmuseo.blogspot.com/2021/03/tyylhistoriaa-keskiajasta-modernismiin_5.html
- Vartola, Anni: *Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella*. Rakennettu hyvinvointi -verkkosivusto. Museovirasto, 2019.
<https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kulttuurirakennukset/julkiset-kirjastot-ja-kirjastoarkkitehtuuri-1900-luvun-jalkipuolella>
- Vatanen, Pirjo: Modernin suomalaisen kirjastoliikkeen synty. *Suomen yleisten kirjastojen historia*. BTJ Kustannus, Helsinki, 2009, 224-252.
- Vidbäck, Thure: *Porin kansakoulut 1860-1960*. Pori, 1960, 57.

Vilkuna, Aura: *Olavi Laisaari, autokaupungin puolestapuhuja*. Rakennettu hyvinvointi - verkkosivusto. Museovirasto, 2019.

<https://www.rakennetuhuvinvointi.fi/fi/kaupunkien-kasvun-kaavoitus/olavi-laisaari-autokaupungin-puolestapuhuja>

